

Nr. 10 — XIX aastakäik

Detsember — 1938

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo

peatoimetaja

**E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, H. Kadari, J. Kleesment,
A.-T. Kliimann, E. Maddisoo, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots**

A. Mägi

toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid.

- K a i r a, K a a r l o: Seadusandluse ja eksekutiivfunktsiooni teostamine Soomes 433
- L a n g, V ä i n o: Halduslik tuvastusmenetlus MKS-s 444

Arutlused.

- T j u t r j u m o v, I.: Õigustoimingu osalisest kehtetusest 468

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond:

- Kas Aj. läbikäigumaksu seaduse (RT 1935, 25) elluviimiseks ja teostamiseks antud määruse (RT 1935, 30) § 3 on vastuolus Aj. läbikäigumaksu seadusega? 473
- Kas II ja III järgu kaubandusettevõtted käivad aj. läbikäigumaksu alla? 474
- Kas omavalitsus oma ringkonnas on kohustatud teise omavalitsuse maksude sissenõudmise nõudmist täitma? 474
- Kas Pärandi- ja kingimaksu seaduse maksmapanemise seaduse § 2 alusel kuuluvad maksustamisele kõik pärandid, mis avatud enne 1. jaanuari 1936. a. ja on seni maksustamata? 475
- Kas Kv. pensioni seaduse (RT 1936, 97) § 162 seab § 161 ettenähtud isikute pensionide suurendamise tingimuseks, et nad oleksid õigustatud pensioni saama ka selle seaduse järgi? 476

Tsiviilosakond:

- Hüpoteegi kehtivus heausuliste kolmandate isikute suhtes 476
- Millal võib alimentidehagi pärast pärandaja surma pärijate poolt jätkata? 477

**Seadusandluse ja eksekutiivfunktsiooni teostamine
Soomes¹.**

Kaarlo Kaira.

Kui Soome oli saanud iseseisvaks, määrati 17. juulil 1919 antud põhiseadusega kindlaks riigi põhikord. Mainitud akt sisaldab põhiõigusi ning legislatiiv- ja eksekutiivvõimu vastastikuse vahekorra põhisätteid. Selliseid sätteid leidub vähesel määral ka teistes konstitutsioonilistes seadustes, eriti 13. jaanuaril 1928 antud eduskunna kodukorras, mis normib eduskunna tegevust.

Vaatamata ägedale võitlusele riigivormi suhtes, oli seadusandliku ja täidesaatva võimu vahekorra määramine praeguse põhiseaduse väljatöötamisel peaküsimuseks. Siinjuures said määravaks kaks seisukohta.

Ühelt poolt nõuti tungivalt, et valitsus olgu legislatiivvõimu peaorganist ja eduskunna usaldusest parlamentaarselt sõltuv. Teiselt poolt taheti siiski, tähele pannes soome rahva ajaloo kõikides faasides esinenud riigipeade võrdlemisi suuri õigusi ja iseseisvat positsiooni kui ka USA eeskuju, luua vabariigi presidendile võimalikult iseseisev positsioon ja võimalus võimu tarvitamiseks. Nende kahe voolu taoliselt, millest sai juhitud seaduseandja, sai eksekutiivvõim omapärase kahepalgelisuse: ühel pool parlamentaarne ministeerium, riiginõukogu, teisel pool sõltumatu ja iseseisev president. Enne kui mul võimalik on selgitada, kuidas need kaks vasturääkivat ja ühtlasi näiliselt sobimatut printsiipi Soome põhiseadusse kokku sulatati ja ellu viidi, on hädavajalik üldjoontes kirjeldada legislatiooni- ja eksekutsiooniorganeid, nende positsiooni ja pädevust.

¹ Tartu ülikooli aulas 21. novembril 1938. a. peetud ettekande saksa-keelse käsikirja järgi.

Põhiseadus omistab eduskunnale niihästi ta oma sõnastuse (§ 2)² kui ka tegelikult antud õiguste põhjal keskse organi. koha riigis. Eelkõige on ta seadusandliku funktsiooni otsustav organ. Seadusandlus ei lasu muidugi mitte üksnes eduskunnal. Ka eksekutiivvõimu peaorganil on seadusandluses oluline osa. Peale määrusõiguse, mis haarab haldusõigust ja seaduste täitmise lähemaid sätteid, ja mis teiselt poolt on omane eksekutsioonile üldiselt, on presidendile omistatud märkimisväärselt iseseisev, eduskunna kaasmõjust täiesti sõltumatu seadusandlik võim. Presidendile on varutud nimelt nn. majanduslik seadusandlus, mis juba varemini, kuni viimase ajani usaldati monarhistlikele riigipeadele, see tähendab: ta on õigustatud sellel alal andma määruste vormis eeskirju, peasjalikult tööstuskäitistesse kui ka üldisse korda ja kindluse puutuvail seadusandluse aladel, milles varem inigi rahvas, seisused või rahvaesindus pole osalised olnud. On siiski märkimisväärne, et vastavate seaduste väljamine, mis oma liigilt kujutab suurimat seadusandluse osa, toimub eduskunna poolt koos presidendiga (§ 2). Enne kui eduskunna poolt vastuvõetud seadus saab kehtivaks, peab seda omalt poolt president kinnitama ja seadusena andma, mille kohaselt riiginõukogu peab selle avaldama ametlikus seadustelehes.

Ehkki president on niisiis üldise seadusandluse juures oma sanktsiooniõiguste tõttu positiivselt mõjuv tegur, ei ole tal siiski võimalust eduskunna seadusandlikule tahtele oma keelduva sanktsiooni kaudu lõplikku takistust vastu panna. Juhul, kui president oma kinnituse andmisest keeldub või seda määratud aja jooksul ei tee, antakse seaduseelnõu ilma pikemata eduskunnale tagasi, mis kohe asetleidvate uute valimiste järel kokku astub. Kui see ka nüüd muutmatult vastu võetakse, astub seadus ka ilma presidendi sanktsioonita jõusse, ning ollakse kohustatud seda avaldama seadusena. Sellise, valimiste kaudu toimuva uue menetluse kaudu võib eduskund muuta ja väljata vastu presidendi tahtmist ka konstitutsioonilist seadust. Kui me veel juurde lisame, et eduskund on õigustatud käsitlema ja lubama mitmesuguseid ja kõiki alasid puudutavaid seaduseelnõusid, mis rahvasaadikute poolt tehakse, ka isegi eelnimetatud,

² See ja järgnevad tekstis esinevad §-d on viited põhiseadusele. Toim.

riigipeale varutud nn. majandusliku ala seadusandluse kuuluvaid — siis näeme, et eduskund omab tegelikult kogu õiguskorra sisu kohta täielikku otsustamisõigust. Eduskund omab õigust määrata kõigi riigiorganite, seega ka eksekutiivorganite pädevust.

Peale otsustava seadusandliku võimu annab põhiseadus eduskunnale tähtsaid õigusi ka niisugustel aladel, mida juba otseselt loetakse eksekutsioonile kuuluvaiks või mis viimasele kaudselt mõju avaldavad. Siin oleks esmalt nimetada eelarveõigust. Aastase riigi eelarve määrab eduskund (§ 66). Soomes ei väljata riigi eelarvet seadusena, seega ei saa anda ühtegi erilist eelarvet-seadust. Eduskunna poolt kindlaksmääratud eelarve peab vaid avaldatama, nagu seadusedki, ametlikus seadustelehes. Presidendil pole seega eelarve suhtes ka mingit sanktsiooniõigust ega või ta keelduda sellele oma allkirja andmisest või teisiti selle avaldamist takistada. Eelarve arutamisel pole eduskunna õigused kaugeltki piiratud. Arvestamata juba akti iseloomust tingitud nõuet, et tulude ja kulude vahel eelarves peab olema tasakaal, on eduskund kohustatud eelarvesse võtma kõik sellised tulud ja kulud, mis kas otseselt on seaduses ette kirjutatud või mis kaudselt järgnevad kehtivaist normidest (§ 67 ja 68). Enamik eelarvesummadest allub sellele sättele. Eelarve koostamise ettevalmistavad tööd sooritatakse endastmõistetavalt eksekutiivorganite poolt, mille järel eelarvekavand esitatakse valitsuse ettepanekuna eduskunnale. Eduskund rakendab oma autoriteeti peaasjalikult, kui ta otsustab valitsuse poolt ettepanud kulumäärade muutmisi ning tarvitab seda vähem, kui ta rahvasaadikute piiramatult ettepaneku õiguse, nn. motsiooniõiguse põhjal tehtud ettepanekuid arutab. Suuremas enamuses need rahvasaadikute poolt esitatud ettepanekud on kas nii ebatäpselt ette valmistatud või nii vähe põhjendatud, et neid ka eduskunna enda poolt vastu ei võeta. Põhimõttelisest seisukohast võime ses suhtes veel märkida kaaluvat asjaolu. Ettepanek, mis eduskunnas tehtud esildise põhjal otsustati, peab eelarvesse ainult tingimisi võetama (§ 68). See tähendab, et presidendil on võimalus niisugust ettepanekut tagajärjeta jätta, mistõttu ettepanekut ka rakendada ei saa. See õigus vastab teataval määral presidendi sanktsiooniõigusele seadusandluse juures, on aga sellest seevõrra mõjuvam, et eduskund uuendatud otsusega ettepane-

kut, mille suhtes president eduskunnale esildist ei taha lubada, läbi viia ei saa.

Ei või unustada seda tähtsat kaudset mõju, mida eduskund eksekutsioonile seeläbi avaldab, et tal üldiselt õigus on uurida ja valvata nimetatud otsuste täitmise ja sellega seoses olevate valitsemisviiside järele. Valitsus peab igale korralisele eduskunnale iga-aastase aruande esitama mitte ainult nende korralduste suhtes, mis ta on teinud eduskunna aktide põhjal, vaid ka kõigi teiste tähtsamate haldus-toimingute suhtes. Iseäranis tõhus on see finantshalduse kontrolli suhtes. Vaatamata sellele, et valitsus eduskunnale aastati selliselt erilisi aruandeid esitab, on viiel eduskunna poolt valitud riigirevidendil (*Staatsrevisoren*) ülesandeks valvata riigi eelarve täitmise, riigikassa seisukorra ja halduse üle ning sellekohaselt eduskunnale samuti iga aasta aru anda (§ 71). Kõik need aruanded esitatakse eduskunnale põhjalikumaks käsitlemiseks. Kaks kõrgemat ametnikku, presidendi poolt nimetatav õiguskantsler (*Justizkanzler*) ja eduskunna poolt valitav õigusasjaajaja (*Justizsachwalter*) valvavad selle järele, et ametiasutistes üldiselt, eriti aga kohtu tegevuses täpselt seadusi täidetakse. Ka esitavad nad eduskunnale — õiguskantsler ka presidendile — iga-aastasi vastavaid aruandeid. Sõltumatute ja iseseisvate kohtute kohtumõistmise tegevusse ei saa eduskund siiski vahele segada.

Kui veel eelöeldule juurde lisada, et eduskund niihästi oma istungjärkude kui ka oma tegevuse rakingus eksekutsioonist sõltumatu on, siis on juba selgunud, et legislatiivvõimu peaorgan, eduskund, omab riigis keskseima ja mõõtuandvaima organi positsiooni.

Vabariigi president, kellele põhinormide sõnastuse järgi on usaldatud kõrgeim eksekutiivvõim, omab nii laialt hõlmavaid õigusi ja nii iseseisvat, eduskunnast sõltumatut positsiooni, et see õieti ei näi parlamentarismiga kokkukõlas olevatki.

President valitakse mitte eduskunna, vaid rahva poolt kaudsete valimiste teel. Presidendi sanktsiooniõigust seadusandluses, selle tähtsust kui ka iseseisvat seadusandlikku võimu oleme juba vaadelnud. Edasi omab ta seadusandluse küsimustes sama algatusõigust, nagu eduskund. Kuigi seadus-eelnõusid valmistab ette riiginõukogu, esitatakse need ettepanekutena eduskunnale presidendi korraldusega (§ 18).

Presidendil on ka õigusi, mis suhtuvad eduskunna tegevusse. Need on osalt tseremoniaalsed abinõud, osalt aga omavad nad poliitiliselt enam kui suurt tähtsust. Jõuvahekordade seisukohalt on eriti tähtis presidendi õigus oma veendumuse põhjal eduskunda laiali saata (§ 27). President omab sõjajõudude üle kõrgeima ülemjuhatus ja mobilisatsiooni määramise õigust. Edasi on ta õigustatud määrama maa vahekordi teiste riikidega. Armuandmis-, vabastamis- ja naturaliseerimisõigus kuuluvad samuti presidendile. President nimetab kõik kõrgemad ametnikud. Määrustega sarnanevas vormis, nagu neid president ka oma majandusliku seadusandluse alal rakendab, on tal õigus anda üksikasjalisemaid sätteid seaduste täitmise, riigiomandite halduse kui ka haldusorganite tegevuse, rakingu vormi ja avalikkude seadiste suhtes, kuivõrra selliste haldusaktide andmine pole omistatud riiginõukogule (§ 28). Seevastu ei või president üksikutesse eksekutiivvõimu valitsemis- ja haldustoimingutesse vahele astuda. Tema kompetents on põhiseaduses ses suhtes selgelt piiritletud, sest eksekutiivvõimu käsitus, s. t. „riigi üldine valitsemine“ seisab eksekutsiooni teise haru, riiginõukogu käes (§ 23).

Eksekutsiooni teine haru, riiginõukogu, parlamentaarne ministeerium, omab põhiseadusega oma, presidendi õigustest täpselt eraldatud kompetentsi. Kumbki neist pole õigustatud oludesse tungima, mis teise õigustesse kuuluvad. Riiginõukogule on omane üldine eksekutiivvõim, mis haarab üldse kõiki valitsemise ja halduse alasid, arvestamata siinjuures ülalmainitud, presidendile omistatud tähtsaid eksekutiivfunktsiooni õigusi ja endastmõistetavalt õigusi, millega on ametiasutised varustatud. Erandjuhtudel võib riiginõukogule usaldada ka õiguse määruste andmiseks, mida siis riiginõukogu otsusteks nimetatakse.

Põhiseadus on loonud seega eksekutiivvõimu parlamentaarne haru eraldatud, oma võimkonnalt üldise, presidendi kompetentsiga võrreldes laiemalt haarava, aga oma õiguste poolest vähemolulise riigiorgani. Riiginõukogu on kolleegiaalne instituut, mis koosneb kümnest kuni kaheteistkümnest presidendi poolt ametisse kutsutud ministrist, kel on eduskunna usaldus. Tähtsamaid asjaolusid lahendatakse riiginõukogu poolt kolleegiumis, kuna üksikutes ministrite poolt juhitud ministeeriumides lahendatakse ja otsustatakse

enamasti suhteliselt vähemolulisi küsimusi. Peaministril pole, arvestamata ta eesistuja omadust, ühtegi õiguslikku eriasetust riiginõukogus. Kui president on takistatud oma kohuste täitmises, siis esindab teda ta ametitoiminguis peaminister.

Ehk küll sellega ei president ega ka riiginõukogu võimast ei oma otse väljaspool oma kompetentsi piire siduvaid norme anda, on nad siiski teineteisest teatava olukorra koostmõju tõttu tähtsal määral juhitud. Riiginõukogu on nimelt presidendi usaldusest sõltuv, on tema poolt nimetatud ja võidakse presidendi poolt ilma pikemata laiali saata. Teiselt poolt ei või president ilma riiginõukogu kaastöötajate toimida. Sel põhjusel ja põhimõtteliselt ühisest positsioonist seadusandliku võimu, s. t. eduskunna, suhtes moodustavad need kaks teineteisest eraldatud eksekutsiooniharu siiski elastse terviku, mis oma praktilises tegevuses nagu eksekutiivvõimu ühtlane organ nähtavale astub.

President ei oma ühtegi abilist, arvestamata ta kantseleide, mis sooritab mitmesuguseid ekspeditsioonitoiminguid, ja sellekohaseid ametnikke ja teenijaskonda, kes ta isiklike kude tarviduste teenistuses seisavad. Samuti ei allu tsiviilametid otseselt ta käsutusele. Põhiseaduse sõnastuse järgi peab nii iseseisev ja nii suure võimuga varustatud president oma õiguste praksises rakendamiseks asjasse pühendamata ka eksekutsiooni teise haru, riiginõukogu, mis teostab üldist eksekutiivvõimu. Ühelt poolt peab presidendi poolt määratud küsimused ette valmistatama riiginõukogu mitmesugustes ministriumides, mille kohaselt vastavad ministrid neid presidendile ette kannavad ja siis selle otsuse kinnitavad. Teiselt poolt võivad tema aktid üksnes riiginõukogu kaudu täitmisele tulla. Nagu me juba nägime, võtab eduskund riigimehhanismist osa nii kindlustatud positsiooniga, et eksekutiivvõimu organid juba antud asjaolude tõttu ilma parlamentaarse korra selgete eeskirjadeta sunnitud oleksid eduskunnaga kokkukõlas töötama. Et presidendi toimingud kindlalt oma parlamentaarse ministriumi koostöoga on seotud, on see asjaolu ka presidendipoolsest küljest kindlustatud.

Põhiseadus on aga veel teise, üsna erilise kindlustuse loonud, millega presidendi laialt haaravad õigused ainuvõimsaks ei tarvitse saada. Ainult vastava ministri ettepanekul ja ainult viimase juuresolekul ei saa president ühtki akti anda. Otsustama peab riiginõukogu kolleegiumina ja kõik valitsuse

liikmed võivad kõnesoleva küsimuse suhtes esitada omi vaateid. President pole küll oma ministrite seisukohtadega seotud ega saa ka mingit hääletustki ette võtta — põhiseaduse sõnastus toonitab tema isiklikku positsiooni ja isiklikku otsustamisõigust —, siiski on ta oma parlamentaarses ministeeriumis toimepandud eelläbirääkimistega ja koostööga seotud: ta võib oma akte anda ainult riiginõukogus. Riiginõukoguta võib president lahendada ainult sõjalise iseloomuga olukordi ja sõjaväelaste ülendamisi kui ka üksikuid vähemtähtsaid asju.

See presidendi tegevuse erakorraliselt kindel seos riiginõukogu koostööga on selleks, et ta tegelikkuses oma avaraid isiklikke õigusi saaks rakendada ainult lähedas kokkukõlas riiginõukoguga. Ehkki see põhiseaduses ainult harvadeks juhtudeks sätitud on, käsitellakse siiski tegelikult kõiki küsimusi, mis presidendi poolt riiginõukogus otsustamisele tulevad, vähemalt mitteametlikult ja ettevalmistavalt riiginõukogu eelistungeil. Seal tehtud otsused kantakse siis asjaomase ministri poolt presidendile ette. Ka lahendatakse võimalikud lahkarvamused mitteametlikult enne esildist. Presidendi seisukohavõtmine järgneb seepärast ettekandva ministri ettepanekuga ühinemises, enamasti ilma igasuguse nõupidamiseta ja mõttevahetuseta. President võib oma seisukoha võtta siiski ka vastupidiselt riiginõukogu ühisele või osalisele seisukohale. Kui siinjuures riiginõukogu vaate järgi see toiming ei ole eriti oluline, siis võib ta sellele vaatamata oma tegevust jätkata ja presidendi vastava akti võtta täitmisele, kui just ei taheta lahkumispalve esitamisega vabaneda vastutusest akti eest, mis tehtud vastu ta tahtmist.

On konflikt siiski laiemal poliitilisel tähtsusega ega taha ministrid vastutust presidendi akti eest üle võtta, siis ei saa neid selleks ka sundida. President pole siiski riiginõukogust sõltuv. Vastupidi, just sellises situatsioonis ilmuvad oma praktilises tähenduses nähtavale presidendile põhiseadusega antud laiad õigused ja iseseisev positsioon, mis normaalses olukorras riiginõukogu aktiivse tegevuse läbi näisid varju jäävat. Kui poliitiliselt täielikult ja ka õiguslikult peaaegu vastutamata riigiorganil on presidendil vaid selle eest vaja hoolitseda, et ta endale sellise riiginõukogu koostab, kes oma kaastööga vastutuse tema eest soovitud ulatuses üle võtaks. Säärasel juhul saab erilise tähtsuse üks Soome riigiõiguslik säte,

mida küll kusagil selgelt pole mainitud, aga mille olemasolus ka kahtlust pole: riiginõukogu liikmed on sõltuvad mitte ainult eduskunna parlamentaarsest usaldusest, vaid samuti tarvilikust presidendi usaldusest. President võib tagandada ka riiginõukogu, kes eduskunnas evib usaldust, ja nimetada selle asemele uue. President peab niisiis, kui ta riiginõukogu vastuseisust hoolimata oma tahet läbi viia tahab, sellise riiginõukogu tagandama ja uue nimetama, kes tema eest enda peale võtaks vastutuse tema poolt soovitud moodsul, ja seda oma koostööga võimaldaks.

Kõrgeima eksekutiivorgani iseseisev positsioon ja laialt hõlmavad isiklikud õigused tulevad praksises niisiis ainult harvadel erandjuhtudel otseselt nähtavale ainult siis, kui poliitiline situatsioon viib riigipea tõsisesse konflikti oma parlamentaarse ministeeriumiga, ühtlasi ka eduskunnaga, kelle usaldust riiginõukogu evib. Normaalses olukorras presidendi autoriteet aga astub vastutava riiginõukogu aktiivsuse ees tagaplaanile. Presidendi tähtsat mõju ei tarvitse siinjuures seeläbi vähendada: see on selline, kuidas ta isiklikud omadused seda võimaldavad. Oma autoritaarsest positsioonist väljudes võib president tarvitada niihästi tugevaid isiklikke kui ka nähtamatuid mõjusid vastutava ministeeriumi ja selle poliitika suhtes. Seega niihästi presidendi kui ka eduskunna usaldusele toetuv riiginõukogu on selleks lüliks, mis neid iseseisvaid eksekutsiooni ja legislatsiooni funktsioonide peaorganeid hõõrdumisteta ning ühtlaselt tööle ühendab.

President ja riiginõukogu teostavad nagu ühine riigivalitsus eksekutiivfunktsiooni eduskunna poolt antud aktide raamides. Eduskund väljendab oma arvamust ja tarvitab oma mõju vormides, mis parlamentarismile üldiselt omased on: ta kritiseerib eduskunnas ettetulevate küsimustega seoses valitsuse teoviise, eriti, kui on tegu eelarve või eelnimetatud esildiste arutamise; esitab rahvasaadikute kaudu riiginõukogu ministreile ametialalisi küsimusi, kusjuures sellele järgneva ministri vastuse suhtes läbirääkimisi ei avata; või lõpuks, kakskümmend rahvasaadikut võivad esitada ministrite suhtes arupärimisi, mis sageli teravaid vaidlusi kaasa toovad. Soomes ei ole kombeks, et äsjakoostatud valitsus oma programmi esitaks, et usaldust paluda. Valitsus siiski võib, kui ta midagi tähtsat kavatseb ette võtta, pöörduda eduskunna poole, et toiming eduskunnas arupärimise menet-

luse korras heaks kiidetaks ja et seeläbi ka talle parlamentaarne usaldus kinnitatakse.

Eduskund võib valitsusele oma umbusaldust avaldada seoses arupärimise hääletusega. Sama tagajärje saavutab ta siis, kui ta eelarve arutamisel valitsuse mõne olulise ettepaneku tagasi lükkab või kui ta mõne selle ettepaneku, mis valitsuse seisukoha järgi ta ametissejäämise eelduseks on, vastu võtmata jätab.

Umbusalduse avaldus ei tarvitse paratamatult riiginõukogu laialisaatmist kaasa tuua. Põhiseadus annab valitsusele nimelt võimaluse tuua omalt poolt tugeva pingutusega vabastamise tasakaalu. Kui olukord presidendi ja riiginõukogu ühise seisukoha järgi nõuab, pole umbusalduse osaliseks saanud riiginõukogu mingil viisil takistatud eduskunna laialisaatmist presidendile ette panemast ja president seda otsustamast. Laialisaatmisega lõhutakse muide nii hädavajalik ja usalduslik sild riiginõukogu ja eduskunna vahel, ja ühtlasi kaotab see eduskunna poolt avaldatud umbusaldus oma tähtsuse. President, toetudes täielikule usaldusvahekorrale, võib riiginõukogu ametisse jätta ja teda oma tegevust jätkata lasta, kuni teataval määral kolmas usaldusküsimus lahendatud on: kas on eduskunna seisukoht ja koosseis tõesti rahva vaatekohane? Umbes kolme kuu järel pärast laialisaatmist astub kokku uus eduskund, et eelmise tööd jätkata. Esimesena on selleks muidugi seisukoha võtmine küsimuses, mis põhjustas laialisaatmise. Kui uus eduskund sealjuures asub varem võetud seisukohale — sagedasti saab see juba valimistulemuste järgi selgeks —, peab valitsus alistuma: president peab nõustuma riiginõukogu vabastamisega ja uue, parlamendi koosseisust tingitud riiginõukogu nimetamisega, ja hakkama kokkukõlas uue valitsusega haldust juhtima. Tema iseseisvast positsioonist väljudes on presidendil küll võimalik ebarahiliku situatsiooni tekkimisel otsustavalt vahele segada, kuid jätkuvaiks isiklikkudeks valitsemisviisideks ei oma ta ühtegi võimalust.

Valitsus võib eduskunnale mõju avaldada, kui ta laialisaatmisega ähvardades sunnib teda sel viisil alistuma. Tegelikult on seda eriti viimasel ajal esinenud. Valitsuse ja eduskunna vahekorra seisukohalt vaadates on samuti oluline, ja võib-olla veel olulisemgi, et initsiatiivi omaks valitsus. Kõik tähtsamad asjaolud valmistatakse ju ette kas selleks

valitsuse poolt moodustatud komisjonides või valitsusele alluvais ressoorides või riiginõukogus endas. Hoolikamalt ettevalmistatud tööde ja oma initsiatiivi mõjuva tarvitamise tõttu omab valitsus eduskunna töös juhtivat osa, mis teataval määral eduskunna komisjonidegi tööle mõjub. Rahvasaadikute esildised omavad vähem tähtsust. Ka peab valitsuse esildisi käsitledama niihästi pleenumis kui ka komisjonides esimestena. Minister on õigustatud täiskogus enne rahvasaadikuid sõna saama ja ka komisjonide koosolekutest ja nõupidamistest osa võtma, kui võrra komisjon teatavil juhtudel ei otsusta teisiti. Sel põhjusel hoolitsetaksegi eduskunnas valitsuse ettepanekute kaitse ja läbiviimise eest ministrite poolt, olgugi et ametlikult side valitsuse ja eduskunna vahel õieti kirjalikult presidendi vahenduse kaudu käima peab. President ilmub eduskunna riigipeana vaid pidulikult eduskunna ava- ja lõppistungil kõnelemiseks.

Toodud ettekandest näeme, kuidas Soome põhiseadus on omapärasel viisil kokku sulatanud iseendast kaks võõrast elementi. Ühelt poolt sisaldub selles parlamentaarne põhimõte, mis võimaldab usaldusrikast koostööd parlamendi ja valitsuse vahel. Sellega astub nähtavale põhiseaduse monistlik element. Teiselt poolt annab põhiseadus valitsusele, eriti presidendile, oma tegevuses olulisi õigusi ja võrdlemisi iseseisva positsiooni. See on valitsemisüsteemi dualistlik moment.

Küsimusele, milliste tagajärgedega nende kahe erineva elemendi kokkusulatamine on õnnestunud, annab vastuse tegelik elu. Parteide suure arvu ja muude poliitiliste tegurite tõttu pole valitsus eduskunnas mingit tingimatult juhtivat positsiooni saavutanud, nagu see omane on Inglise parlamentarisstile. Kuni selle aastakümneni on valitsused omanud paraku õieti lühikest eluiga. Sellest seisukohast on siiski näha arengut valitsusvõimu kõvendamise poole. Hoopis erinevad on olnud kaks viimast tähtsamat valitsust, nimelt Kivimäki vähemusvalitsus ja nüüdne koalitsioonivalitsus. Esimene oli tüüril üle nelja aasta ja viimane seni ligi kaks aastat, ning näib püsivat igal juhul elujõulisena kuni tuleval suvel asetleidvate uute valimisteni.

Suurest perspektiivist väljudes võib kinnitada, et Soome põhiseadus on oma tuleproovile hästi vastu pidanud ja et ta on ainuke Maailmasõja tõttu tekkinud parlamentaarne

põhiseadus, mis sotsiaalsed, majanduslikud ja poliitilised pärastsõjaaegsed raskused üle on elanud. Kõik teised põhiseadused on eranditult kokku langenud.

Et Soome põhiseadus on püsinud, on endastmõistetav esijoones tähele pannes seda, et Soome pärast iseseisvumist polnud mitte kõigisse neisse suurtesse katsumistesse ja raskustesse heidetud, milles paljud teised riigid pidid seisma. Sel põhjusel polnud ka tugeva valitsuse vajadus nii tungiv kui teistes riikides, kes rasketes oludes elasid. Pärastsõjaaegses rahutus olukorras ujutati siiski ka Soome, nagu kõik teisedki riigid, raskustega üle.

Suhteliselt rahulikud olukorrad ei anna veel üksinda rahuldavat seletust selles, miks Soome parlamentaarne põhiseadus mitte nii nagu teised pärast sõda tõusnud parlamentaarsed valitsemissüsteemid pole langenud. Siin on veel teisi põhjusi. Üks neist on kahtlemata see, et Soome põhiseadus, kõrvale kaldudes demokraatlik-parlamentaarsetest doktriinist, omistab riigipeale väga olulisi õigusi, mis on suuremad kui Inglise või Skandinaavia monarhidel. Et president tegelikult kriitilistel momentidel oma võimu on tarvitanud ja asjade käigus soovitud suunda on andnud, see tõestab, et ta õigused ka reaalselt tähendust omavad. Võiks öelda, et Soomes pole mingit tungivat tarvidust mõnele teisele põhikorra süsteemile üleminekuks, sest ka nüüdne süsteem võimaldab kindlat ja töövõimelist valitsust.

Teistes maades on olukord teisiti. Raskused võivad olla suuremad. Vastavate maade varajasemad põhiseadused võibolla ei pidanud silmas rahuldavalt tugeva valitsuse kindlustamise vajadust. Paljudes maades on seepärast vajalikuks osutunud valitsuse õigusi laiendada volitusseaduste läbi, või juba otseselt uuele süsteemile üle minna. Nii on mõned maad kas ülemineku- või lõpliku süsteemina omaks võtnud diktatuuri ja autoritaarse riigivormi.

Tarvidus tugeva valitsuse järele on seega praksises mitmel viisil ilmnenu. „Sunday Chronicle'is“ 10. juulil 1938 nimetas Bernard Shaw seda tabavalt rahvaste nõudmiseks juhtide järele. Ta märkis, et igal rahval on oma juht, ilma milleleta riik, niisama vähe nagu mingi muu ettevõtte, omaga toime ei tuleks. Küsitav on ainult, kuidas leitakse kõlblik juht, kes rahva võimed ja võimalused juhiks parimale pöör-

dele. Siin on oma meetodid diktatuuririikidel ja oma meetodid demokraatiatel.

See Shaw' väide on kahtlemata õige. See on nähtavasti mõlemal juhul seesama: niihästi diktaatorid kui ka teised riigijuhid on oma rahva juhid, ainult võimu andmise viis on erinev. Võiks siinjuures lisada, et ükski süsteem pole kõikjal parim ja et igaüks omal kohal on parem, kui seda teised olla võivad. Seepärast on vajalik, et põhiseadust kriitiseeritaks alati võimalikult tolerantset ja doktriinivabadelt vaatekohtadelt.

Seda tõsiasja kinnitas ka Inglise riigimees Eden, kui ta alamkojas peetud kõnes Inglise parteisüsteemi kõlblikkuse praeguses olukorras käsitlusele võttis ja oma kahtlust avaldas, kas see süsteem praegu nõutavais pingutustes kasvanud oleks ja kas ta võimalust annab rahva reservides peituvate abiallikate poole pöördumiseks, nagu seda selline situatsioon nõuab.

Ka Soome põhiseadus on sellest seisukohast mõistetav. Rahva iseloom ja olukorrad Soomes on abinõud, et selline põhiseadus ning selline valitsemisvõimu korraldus, nagu see Soome põhiseadusega on sisustatud, oleks omal kohal, ehkki ta teistes olukordades ja teiste eelduste juures nii õnnestunud ei oleks.

Halduslik tuvastusmenetlus MKS-s.

Väino Lang.

(Järg.)

III. TÕENDID JA MUUD TUVASTUSVAHENDID.

§ 8. Tõestamiskohustus.

Nii maksu- kui ka kaavituskohustuslasilt hangitud andmete menetlemisele võtmisega pideb vahetult küsimus nende usaldatavusest. Nagu nägime eelmises paragraafis, peame kaavituskohustuslasilt saadud teatise võtma teatava kriitikaga, arvestades, kas ei eksisteeri võimalusi või motiive eksiantmete esitamiseks. Sama kehtib õieti ka maksukohustuslase kohta. Tähistavad ju maksukohustuslase andmed tava-

liselt ikka teatavat miinimumi. Inimlikust seisukohast on ka täiesti mõisteta, et püütakse maksuvarjamise teel kahan-
dada maksusummat, hoolimata rangeist karistust selle eest, ja seda eriti veel seal, kus ränk maksukoormis raskelt rõhub kodanikkude õlgu. Nii katsutakse ka inspektorile esitatavaid andmeid kujundada enesele võimalikult soodsaina⁶⁹. See-
tõttu osutub tarvilikuks maksukohustuslasilt saadud teatiste kontroll. Viimasega on lähedalt seotud tõestamise ning tõendite küsimus. On vaja selgitada, kellel lasub tõestamis-
kohustus, millal võib maksuasutis nõuda tõestamist, mis kõl-
lab tõendiks ja milline on üksikute tõendite väärtus-
aste.

Asudes tõendite- ja tõestamisprobleemi vaatlusele tuleb esmajoonel rõhutada maksundusõiguse erinevust selles küsimuses nii tsiviil- kui ka kriminaalprotsessi vastavast menetlusest, kuigi mõningais muis asjus paralleelistamine nende alade vahel on teatud mõõdul teostatav⁷⁰. Seda põhjustab esiteks asjaolu, et tuvastusmenetlus on ikkagi ameti-
menetlus (Amtsverfahren), mitte aga võistkondadevaheline protsess. Siin ei saa rääkida nii rangest *onus probandi*st, nagu see esineb tsiviilprotsessis, vaid siin tulevad rakendusele hoopis erinevad põhimõtted. Teiseks „*non liquet*“ ei oma maksunduses noid tagajärgi, mis tal on protsessis. Kuigi näit. maksuolmastiku esiletuleku ulatust pole võimalik täpselt määrata, ei jää siiski maksukohustus tuvastamata — seda ei luba juba egaalsuse printsiip, ning viimasest tuletatav maksu-
sustamise ühtluse põhimõte⁷¹. Kui maksuolmastiku esiletulek ise on kindel, püütakse hindamise kaudu tabada maksukohustuse materiaalsel ulatust.

Üldiseks ning rajavaks põhimõtteks maksundusõiguses on — nagu seda ka meie Riigikohtu Administratiivosakonna praksis tunnustab —, et maksuasutis peab ise hoolitsema

⁶⁹ Maksuvarjamise ulatuse kohta esitab huvitavaid andmeid Vaabel oma uurimuses „Parteiõigused meie tulumaksu kindeldamisprotsessis“ (lk. 70 j.). — Vrd. ka Franz Meisel, Wahrheit und Fiskalismus bei der Veranlagung der modernen Einkommensteuer, i. Finanz-Archiv, Einund-dreissigster Jahrgang, lk. 144 jj. — Sellise käitumise lühinägelikkuse suhtes vt. Einaudi, *op. cit.*, lk. 266 j.

⁷⁰ Vt. Hensel, *op. cit.*, lk. 148 jj. — Bühler, *op. cit.*, lk. 388 jj. — Blumenstein, *op. cit.*, II, lk. 463 ja 517 jj.

⁷¹ Vt. Vaabel, Eesti riigi-maksundusõiguse põhiprobleeme, lk. 48 j.

küllaldaste tõendite eest oma väidete kinnituseks⁷². Seega *onus probandi* lasub primaarselt ikkagi maksuasutisel. Menetluse lõpul peab ta olema suuteline oma otsustust põhistama. Iseküsimus on loomulikult asja korraldamine menetluse kestel. Siin on nii maksuasutis kui ka maksukohustuslane õigustatud ja teatud tingimusil isegi kohustatud esitama vajalikke tõendeid.

Nagu eespool nägime, tulevad lähteandmed maksusumma tuvastamiseks üldreeglina maksukohustuslasilt endilt. Maksuasutise ülesandeks on neid kontrollida ning hinnata. Ta ei langeta seega otsust ainult nende andmete alusel, vaid peab koguma ka endapoolseid⁷³. Kergesti võib siin esile kerkida vasturääkimusi, mis tingib vajaduse ühtede neist tõestamiseks. Tõusetubki küsimus, kas maksuasutis igal juhul on õigustatud nõudma esitatud lähteandmete tõestamist maksukohustuslaste poolt või on ta vahel ka ise kohustatud ses suunas samme astuma. MKS küll vastavasisuliselt sätteid ei sisalda, kuid üldiselt võiks siin püstitada kolm põhimõtet.

Esiteks — normaalset pole vaja tõestada, kui see oleks ka teostatav⁷⁴. Näit. kui käsitööline on oma tulu üles andnud temasugusele ametimehele tavalises suuruses,

⁷² Näit. sõnab Riigikohtu Administratiivosakond oma otsuses 8. maist 1934 (*i.* Riigikohtu 1934. a. otsused, „Riigi Teataja“ väljaanne, Tallinn 1936, lk. 24): „Andmed ja tõendused, millele põhineb maksukomitee otsus, peavad olema niisugused, mida on võimalik kontrollida ja hinnata ka järgmistes asja arutamise ja otsustamise astmetes.“ — Vrd. ka Maksuseadused ja Määrused II, MKS, lk. 12 esitatud Maksupeakomitee otsuse 325 — R — 1935 väljavõte. — Böhler, *op. ja loc. cit.* — Becker, *op. cit.*, lk. 474.

⁷³ See tuleb MKS § 60-st, mille järgi „maksu määramise otsustab inspektor kõigi kogutud andmete põhjal“ — kokkukõlas teiste MKS-i paragraafidega, eriti § 54, 56 ja 45—48-ga. — Vrd. ka AdmOsT 1937, 254.

⁷⁴ Vt. Hensel, *op. cit.*, lk. 151. — Böhler, *op. cit.*, lk. 389 j. — Becker, *op. cit.*, lk. 412 j.

Sama põhimõtte väljendub ka terves reas Riigikohtu Administratiivosakonna otsustes. Nt. AdmOsOt 1929, 26: „Maksukohuslasel ei ole tarvidust esitada erilisi tõendusi selle kohta, et lapsed ja naine tema ülalpidamisel on, sest BES § 9, 199 ja 200 järele lasub naise ja laste ülalpidamise kohustis eeskätt just mehe peal. Tulumaksu komitee oleks võinud maksukohuslase poolt ülesantud perekonnaliikmed ... arvestamata jätta ainult juhul, kui komiteel oleks kindlad andmed olnud, et need perekonnaliikmed maksukohuslase ülalpidamisel ei olnud.“ (J. Valge, Riigikohtu administratiiv-osakonnas 1929. a. lahendatud küsimusi, [Tallinn] 1930, lk. 84.)

siis ei saa maksuasutis mingil juhul nõuda, et antud käsitöeline põhistaks just nii suure tulu saamist. Kahtluse korral võib küll maksuasutis ise tõestada vastupidist. Teine olukord on aga juhul, kui maksukohustuslane andis oma tulu üles tavalisest tasemest madalamana. Loomulikult on nüüd maksuasutis õigustatud nõudma selle põhjendamist, asudes vastasel korral maksusumma tuvastamisele muude andmete või hindamise alusel⁷⁵.

Teiseks — tõestusnõue püsigu loogilise võimalikkuse piires. Ei saa näit. arsti kohustada esitama kindlaid tõendeid kogu ülesantud tulu kohta. Puudub ju arstidel tavaliselt pidev arvepidamine ja patsientide raamatu järgi määratav patsientide arv loob vaid väheütleva pidepunkti tulu suuruse määramiseks, sest tasusummad üksikjuhtudel on äärmiselt kõikumad.

Kolmandaks — ei saa nõuda negatiivse asjaolu tõestamist. Näit. kui mõni inimene eitab oma maksukohustust, siis maksuinspektor ei või palja kahtluse pärast nõuda, et antud inimene tõestaks oma väidet, ja tõestuse mitterahuldaval sooritamisel *principium exclusi tertii* alusel asuda kontradiktoorsele vaatekohale, s. o. tunnistada antud inimest maksukohustuslaseks. Kui maksukohustuslane midagi eitab, siis peab inspektor ise tõestama kas või osaliseltki vastupidist, mitte aga nõudma tõestust maksukohustuslaselt.

Kahe esimese printsiibi iseloomustavaks jooneks on seik, et maksuasutis otsustab esineva kaasuse normaalsuse ning tõestamise loogilise võimalikkuse üle peaaegu täiesti suvaliselt. See ühelt poolt pakub küll eeldusi ametiasutise paindlikule teotsemisele, kuid teiselt poolt osutub kahe teraga mõõgaks, sest ta võimaldab teatud kuritarvitusi maksukohustuslase arvel ning kodanikkude maksumoraali halvava põhimõtte — *in dubio pro fisco* — praktilist teostamist. Ometi tuleb seni, kuni pole esitatud kindlapiirdelisemaid põhialuseid nimetatud küsimuste lahendamiseks, leppida antud maksii-
midega.

AMS § 49 sätib küll, et asjaosaline on kohustatud oma

⁷⁵ Vrd. näit. AdmOsT 1923, 261: „Kui maapidaja uskumata väikse tulu üles oli annud ja seda millegagi ei tõestanud, siis talitasid maksuasutused õieti, kui nad tulu keskmiste normide järele välja arvasid.“ (J. Valge, Riigikohtu administratiiv-osakonnas 1920.—1927. a. lahendatud küsimused, Tartu 1929, lk. 227.)

avaldisele lisandama kõik andmed ja tõendid, mis tal asja kohta olemas. Peale selle jääb ametiasutisele õigus nõuda veel täiendavaid andmeid ning tõendeid. Et käesolev eeskiri peaks MKS-i lünkade kattena rakendusele tulema, siis näib siin esinevat teatav vastuolu eesitatud kolme põhimõttega. See illusioon aga kaob, kui võtame lisaks AMS § 51, mis nõuab menetluse otstarbekust ning lihtsust. Mida oleks aga tehtud nende nõuete täitmiseks, kui ei rakendataks eeltoodud üldmõistetavaid põhimõtteid? Sisuliselt on nad ju ainult tuletised nimetatud paragraafi eeskirjadest.

Tõendite valikul ja hindamisel on maksuasutis üldiselt vaba. Tõendina võib kasutada iga asjaolu, mis aitab kaasa olustiku selgitamisele ning mis pole vastuolus seadusega (AMS § 53)⁷⁶. Maksuasjus *in specie* tulevad sellistena arvesse mitmesugused ürikud (näit. raamatupidamistoimikud, ärikorrespondents, dokumendid), kaavituskohustuslasilt saadud teatised, tunnistajate ning oskurite seletused, paikliku vaatluse protokollid jne. „Kas teatud asjaolu on tõendatud,“ sätib AMS § 54, „selle otsustab ametiasutis oma veendumuse järgi, millele ta on jõudnud pärast põhjalikku tutvumist kõigi selgitatud asjaoludega. Ametiasutis võib jätta tõenduse arvestamata, kui tal on põhjendatud kahtlus tõenduse ehtsuse, usaldusväärse või täpsuse kohta.“ Nagu nähtub viimastest legaalfraasist, evib ametiasutis enam-vähem suvalist otsustamisõigust tõendite väärtuse üle. Kuivõrra aga üks või teine asjaolu tõendina arvesse tuleb, ongi meie käsitlese aineks järgnevais paragraafes.

Maksuinspektor tõendite valikul ei tohi teotseda — nagu muudegi andmete kogumisel (MKS § 54, 2. lg.) — ühekülgsest fiskuse huvides, vaid peab ka maksukohustuslase kasuks kõnelevaid asjaolusid püüdma verifitseerida. „Kui inspektor leiab, et mõne temale teadaoleva olulise asjaolu kohta, mis on tähtis [maksukohustuslase]... huvides, pole esitatud tõendusi, siis ta teatab sellest... [maksukohustuslasele], määrates temale tähtaja tõenduste esitamiseks, kui tähtaja määramine ei tekita viivitust asjas“ (MKS § 56).

⁷⁶ Konrad, *op. cit.*, lk. 273: „Beweismittel ist alles, was geeignet ist, die Wahrheit eines von der Partei geltend gemachten, für den Ausfall der Entscheidung erheblichen Vorbringens darzutun...“ — Vrd. ka I. M. Tjutrjumov; Graždanski protsess, Jurjev 1925, lk. 272 j., kus eristatakse tõendeid laiemas ja kitsamas mõttes.

Nagu eespool juba öeldud, on maksukohustuslase poolt esitatavad lähteandmed esmajoones talle enesele siduvad⁷⁷. Kui ta neis pole kõiki enese kasuks kõnelevaid asjaolusid esitanud, siis üldreeglina ei saa ta hiljemini nõuda nende arvestamist. Kuid nagu nähtub MKS § 56-st, on inspektor teatud tingimustel ise kohustatud neid arvestama, olles õigustatud nõudma maksukohustuslase kaasabi viimaste tõestamisel.

Tõendite probleemi väärtus- ning sisuküsimuste kõrval evib olulist tähtsust ka üks puhtväline moment — nimelt tõendi esitamise viis. Üldreeglina on ju selge, et oma tõestamiskohustuse või -õigustuse teostamiseks peab vastav isik ka tegelikult maksuinspektorile esitama vajaliku tõendi. Teatud juhtudel ei osutu see aga võimalikuks või otstarbekaks, näit. kui tõendina figureerib mingi kinnisvara või kui maksukohustuslane toetub andmetele, mille kasutamine menetluses nõuab spetsiaalset analüüsi ekspertide poolt. Kõikidel selletaolistel puhkudel piirdub tõestamisfunktsioon esialgselt ainult vastava tõendi ning ta asukoha teatamisega maksuinspektorile, kes siis on kohustatud astuma tarvilikke samme selle rakendamiseks, näit. korraldama paiklikku vaatlust, kutsuma välja oskureid jne. Üks erijuht öeldust leiab *expressis verbis* käsitelu MKS § 55: „Kui... [maksukohustuslane] toetub asjaoludele, mida on võimalik teha kindlaks kohtu- või valitsuseasutustes olevate ametlikkude dokumentidega, siis nõuab inspektor sealt nimetatud akti või vastavad väljavõtted või vaatleb neid kohapeal, või annab... [maksukohustuslasele] sellekohase tunnistuse teatise saamiseks.“ Millist toimimisviisi nimetatud kolmest maksuinspektor konkreetsel juhul rakendab, selle üle otsustab ta suvaliselt, lähtudes otstarbekuse printsiibist.

AMS § 50 järgi on nii tõelisel, näilisel kui ka arvataval maksukohustuslasel õigus oma huve kaitseda maksustamismenetluse vältel. Maksukohustuslase aktiivsus ses suhtes seisneb peamiselt õiguses esitada ise tõendeid oma väidetele, kui neid maksuinspektor pole nõudnud ning kui on karta kõrvalekaldumist maksukohustuslase poolt antud teatisest. MKS § 57 eeskirjade kohaselt võivad sellised tõendid seista kas ürikuis või oskurite seletusis. Üksnes tollimaksu määramisse puutuvais küsimusis ei saa nõuda oskurite ära-

⁷⁷ Vt. *supra*, § 5.

kuulamist. Tõendite materiaalne ulatus võib hõlmata kõiki seiku, mis on vajalikud esiletulnud maksukohustuse ilmestamiseks ning maksusumma tuvastamiseks. Järelikult võivad siin arvesse tulla ühelt poolt maksuolmastiku esiletuleku ekstensioon ja sellega pidestuvad ajalised ning ruumilised momendid, ja teiselt poolt maksustamisaluse arvutamiseks vajalikud andmed.

Tõendite esitamise õiguse rakenduse hoidmiseks mõistlikes piires annab MKS mõningad kitsendavad sätted.

Esiteks — üldreeglina tasud oskuritele (MKS § 52, 3. lg.) makstakse riigi poolt. Kui aga maksukohustuslane on palunud teatud väite tõestamiseks välja kutsuda oskureid ja ekspertiisi resultaat nimetatud väite suhtes osutub kas või osaliseltki negatiivseks, siis maksuinspektori vastava korraldise alusel nõutakse oskureile makstud tasud ning sõidurahad sisse maksukohustuslaselt administratiivsissenõude korras⁷⁸. Selle eeskirja põhifunktsiooniks on loomulikult oskurite asjatu väljakutsumise takistamine ning selle kaudu menetluskulude vähendamine.

Teiseks kitsenduseks osutub MKS § 58, mis sätib: „Kui [maksukohustuslase]... poolt nimetatud või esitatud tõendus pole kooskõlas seadusega või tõendusega selgitatav asjaolu ei ole oluline asja otsustamisel või on juba küllalt selge, siis inspektor kõrvaldab seesuguse tõenduse.“ Sellega on püütud vältida esmajoones MKS § 57 1. lõike eeskirja kuritarvitamist asjatute viivituste ning takistuste tegemise näol menetluses sellega, et maksuasutisele alatasa esitatakse uusi tõendeid ning ürikuid. Nagu viimatitsiteeritud keelelt vigane legaalfraas siiski selgelt näitab, võib inspektor maksukohustuslase poolt esitatavaid tõendeid ning oskurite väljakutsumiseks antavaid nõudeid tähele panemata jätta kolmel juhul. Nimelt esiteks — kui esitatud tõend ei vasta õigusnormides toodud kvalifikatsioonile, teiseks — kui tõend käsitleb maksusumma tuvastamise suhtes ebaolulist seika, ja kolmandaks — kui tõendi sisu ei lisa midagi uut senisele, vaid antud küsimus on juba niikuinii selge. Esitatud tõendi või oskurite väljakutsumispretensiooni kõrvaldamise üle otsustab maksuinspektor § 58 fikseeritud alustest lähtudes täiesti suvaliselt. Loomulikult võib

⁷⁸ Vt. MKS § 57, 2. lg.

maksukohustuslane, kui inspektori poolt tõendite mittearvestamine on tinginud muundusi maksusummas, vaielda järgneva maksustamiskorraldise vastu.

K o l m a n d a kitsendusest esineb MKS § 55. 2. lg., mis piirab sama paragraafi esimese lõike kehteulatust, sättides: „Kui dokumendi väljanõudmine tekitaks asjatoimetuses viivituse, mida maksustamise huvides ei või lubada, siis võib inspektor asja otsustada dokumenti välja nõudmata.“ Teatavaid raskusi tekitab siin esimesel pilgul väljend „maksustamise huvides“, mis oma loomult sarnaneb tuntud fraasidega, nagu „riiklikel kaalutlusil“, „üldsuse seisukohalt“, „avalikes huvides“ ja muud selletaolised⁷⁹. Ometi ei tohi meid interresseerivas väljendis näha samasugust varjendit ametiasutise laialdasele suvaõigusele. Arvestades eriti tuvastusmenetluses rakenduvaid materiaalse töö avastamise ning otstarbekuse printsiipe, võib maksuinspektor keelduda dokumente välja nõudmast vaid juhul, kui maksukohustuslane püüab MKS § 55 antud soodustust kuritarvitada⁸⁰.

§ 9. Mitmesuguseid ürikuid.

Ürikuiks nimetame selliseid tahtlikke kirjamärkide varal toimetatud mõtteväljendisi, mille sisu saab lugemise teel reprodutseerida⁸¹. Nii kuuluvad siia: dokumendid, äri- raamatud, aruanded, kirjad, protokollid, piirikivid, talumärgid kariloomadel, jne. Kogu see lai ürikute kategooria on vastuseatav mittetahtlikult tekitatud märkide (*monumenta*) kategooriale — mõlemad aga arvame asitõendite hulka⁸².

Dokumendina määratleme mingit fakti või faktide rida tõendavat ürikut. Oma väliskujult on ta tekstuaalne mõtteväljendis, mis märgitud paberile või mõnele muule

⁷⁹ Vt. „üldise huvi“ suhtes Juhan Vaabel, Põhiseaduse 34. paragrahvi ja IX. peatüki maksuõiguslikud mõisted uuema maksuõigusteaduse seisukohalt, i. Oigus 1927, 7 ja 8, lk. 239.

⁸⁰ Vt. ka Maksuseadused ja Määrused II, MKS, lk. 12.

⁸¹ Friedrichs, *op. cit.*, II, lk. 899: „Eine Urkunde ist jede absichtliche Aufzeichnung eines in Worte gefassten Gedankens (auch eines Gefühls oder einer Willensregung), deren Wiedergabe durch Vorlesen erfolgen kann.“ — Vrd. Handwörterbuch der Rechtswissenschaft, Sechster Band, herausgegeben von Fritz Stier-Somlo und Alexander Elster, Berlin-Leipzig 1929, lk. 321 ja 323. — Tjutrjumov, *op. cit.*, lk. 351.

⁸² Friedrichs, *op. cit.*, II, lk. 899 j.

motatsioonikõlvulisele esemele⁸³. Sisult kujutab ta aga teatavat kindla sihiga ürikut. Dokumendiga on tegemist ainult siis, kui võib eeldada, et ta on väljastatud vastavate seikade tõestamise (mitte teatamise) otstarbel. Omistatakse aga tõestussiht mõnele ürikule alles hiljemini, siis seisab meie ees tavaline ürik-asitõend — kuivõrra õigusnormides *expressis verbis* pole sätitud teisiti.

Dokumentaalseid tõendeid liigitame normatiivseiks ning normivabadeks vastavalt sellele, kas neis on määratud kellegi kasuks õigustusi (resp. kohustusi) või mitte⁸⁴. Toodud jaotus kui sisuline ei saa aga evida otsest tähtsust dokumentide tõestusjõu kohta. Dokumentide materiaalne külg on esmajoones määrav nende kasutatavuse piiritlemisel. Tõestusjõu seisukohalt on palju olulisem dokumentide diferentseerimine — lähtudes nende väljastaja personaalsetest kvalifikatsioonist — avalikeks ning eradokumentideks⁸⁵. Esimeste kohta annab legaaldefiniitsiooni AMS § 56, sõnades, et „vastava ametiasutise poolt tema võimkonna piirides väljaantud või koostatud dokument loetakse avalikuks dokumendiks ja ta on tõenduseks selle kohta, mida selles dokumendis ametlikult korraldatakse, teatatakse või tõendatakse“. Järelikult avaliku dokumendi olemuse elementideks on — esiteks ta andmine ametiasutise poolt, teiseks — ametiasutise teotsemine pädevuse piires ning kindlas menetluskorras, ja kolmandaks — funktsioon tõestada teatavat asjaolu. Peale selle loetakse avalikeks mõned liigid dokumente, mis ei vasta küll eelnevale määratelule,

⁸³ Vt. Kliimann, Haldusprotsess, lk. 269.

⁸⁴ Handwörterbuch der Rechtswissenschaft, Sechster Band, lk. 323: „Nach dem Inhalt zerlegen sich die Urkunden in: a) disponierende..., wenn sie eine rechtlich erhebliche Willenserklärung enthalten, und b) referierende..., wenn sie einen Hergang erzählen...“ — Vt. Kliimann, *op. ja loc. cit.* — Vrd. ka Tjutrumov, *op. cit.*, lk. 352.

⁸⁵ Vt. Friedrichs, *op. cit.*, II, lk. 909 jj. — Handwörterbuch der Rechtswissenschaft, Sechster Band, lk. 321: „A. Arten der Urkunden. I. Nach der Person des Aufstellers: 1. Öffentliche Urkunden, d. h. solche, welche von einer öffentlichen Behörde innerhalb der Grenzen ihrer Amtsbefugnisse oder von einer mit öffentlichem Glauben versehenen Person innerhalb des ihr zugewiesenen Geschäftskreises in der vorgeschriebenen Form aufgenommen sind... 2. Privaturnunden, d. h. alle Urkunden, die nicht zu den öffentlichen gehören.“ — Konrad, *op. ja loc. cit.* — Tjutrumov, *op. cit.*, lk. 353.

kuid mida seadus vahetult kvalifitseerib sellisena (AMS § 58). Kuivõrra rahvusvahelised konventsioonid ei säti teisiti, evivad ka välisriikide vastavate ametiasutiste poolt väljastatud ürikud avaliku dokumendi väärtust lingimisel, et nende ehtsus on tõestatud Eesti vastavate ametiasutiste poolt ja et neil on nende väljaandmiskohal (*sic!*) ka avaliku dokumendi tõestusjõud (AMS § 57). Viimane nõue — olles juhitud põhimõttest *locus regit actum* — muundab aga toodud eeskirja rakendusväärtuse enam kui küsitavaks. On ju see nõue õiglaselt rakendatav üksnes siis, kui avaliku dokumendi mõiste maht oleks kõikides riikides täiesti võrdne. Seda ei saa aga eeldada. Järelikult — näit. mingi dokument, mille A riigi positiivne õigus tunnistab avalikuks, võib tulla sellisena administratiivmenetluses rakendusele, kuna samasisuline dokument riigist B ei saa tulla arvesse, sest sealne positiivne õigus kas ei tunne üldse avaliku dokumendi mõistet või ei määratle antud dokumenti sellisena.

Eradokumentidena kvalifitseerime kõiki eraisikute või -ühendumite poolt väljastatud dokumente, mis vastavad nende kohta õigusnormides esitatud tingimustele. Sellistena kuuluvad siia mitmesugused lepingud, arved, võlakirjad, kviitungid, liikmekaardid jne. Eradokumentideks ei tohi lugeda neid dokumente, mis küll sisaldavad eratehinguid, kuid on toimeetatud ametnikkude kaastegevusel, näiteks notari juures, poliitsei või vallavalitsuses. Viimased kuuluvad kindlasti avalikkude dokumentide kategooriasse.

Asudes dokumentide eelistatavusastmiku määramisele, peame esimesele kohale seadma need avalikud dokumendid, mis ei sisalda eraõiguslikke tehinguid. Need evivad administratiivmenetluses peaaegu vääramatut tõestusjõudu⁸⁶. Üldse tõstab avalikkude dokumentide väärtust veel seik, et valedokumentide väljastamine ning dokumentide võltsimine on KrS 21. ptk. (§ 407—419) põhjal karistatav. Kui ametiasutisel siiski tekib põhjendatud kahtlus mõne sellise dokumendi sisu või ehtsuse suhtes, siis on ta õigustatud menetlust vajalikus osas edasi lükkama ning asuma esitatud dokumendi ehtsuse selgitusele või sisu kontrollimisele

⁸⁶ Vt. TKS § 101¹, 105 jj., 438 jj., 456 jj. — Vrd. ka Tjutrjumov, *op. cit.*, lk. 361 jj.

erilises võltsemenetluses. Teisel eelistusastmel asuvad avalikud dokumendid, millede sooritamisel ametiasutis on olnud ainult kaastegev (näit. eraõiguslikud protokollarihingud). Edasi tulevad formulaartehingulised eradokumendid (näit. seadussätete kohaselt koostatud töölepingud) ja viimasele kohale platseeruvad muud eradokumendid. Seega, mida väiksem on dokumendis sisalduv avalikõiguslik moment, seda madalamal eelistusastmel ta asub. Nood eelistusastmed omavad tähtsust vaid kontradiktoorseste dokumentide omavahelises konkurentsisis. Muidu aga maksuinspektor peab arvestama iga dokumenti õigena, kuni ta pole tõestanud ta osalistki väärust.

Ametlikud kirjad laiemas mõttes on igasugused ürikud, mis ametiasutise poolt adresseeritakse mingile isikule või asutisele. Kui dokument osutus vaid teatavate asjaolude tõestajaks, tähistamata konkreetset adressaati, siis ametlik kiri on alati lähetatud kindlale isikule või asutisele. Ometi on eesitatud puhtvälistele momentidele rajatud piiritelu liiga laialdane, sest ametlik kiri sellisena võib osutada ka mingi dokumendi saatmiseks teatavale isikule. Seetõttu võtame kasutusele ametliku kirja mõiste selle sõna kitsamas mõttes, mis tähistab ametiasutise poolt kellelegi lähetatud üksikürikut ja mille põhifunktsiooniks on mingi asjaolu teatamine esmajoonel samale isikule.

Maksustamismenetluses võivad ametlikud kirjad leida mitmesugust rakendust. Peamiselt esinevad nad aga täiendning kontrollandmetena. Sellistena on nende tõestusjõud nõrgem avalikkude dokumentide omast, sest ametlik kiri, nagu öeldud, evib põhifunktsiooniks teatavate asjaolude teatamist, kuna dokumentide funktsiooniks on vastavate seikade tõestus. Järelikult tuleb eeldada, et dokumentide väljastusel vastavaid andmeid on ka hoolsalt kontrollitud, kuna ametlikud kirjad võivad kergemini sisaldada nii sisulisi eksimusi kui ka kirjutusvigu. Üldiselt peab maksuinspektor ametliku kirja sisu siiski õigeaks lugema ja arvestama. Ametlikku kirja võib aga menetlusest kõrvaldada, kui ilmneb vasturääkivusi ning arusaamatusi kirjas eneses, kui puudub kokkukõla mõningate teiste ametlikkude kirjadega või faktidega, kui kiri on vastuolus mõne avaliku dokumendiga või kui kirjas selgitatav asjaolu on niikuinii selge (vrd.

MKS § 58). Olulise väärtusega ametliku kirja mitteamustus moodustab aga olulise eksimuse menetluses ning muudab järgneva maksustamiskorraldise vastavas osas vaieldavaks.

Lõpuks tekib veel probleem, kas ja kuiõrra on maksuasutised seotud teiste ametiasutiste poolt kogutud andmetega ning sooritatud otsustustega samasisulistest küsimustes. Võib öelda, et üldreeglina maksuasutised on kohustatud arvestama vaid kõiki puhtfaktilisi andmeid, mis ilmestavad käsitledavat kaasust⁸⁷. Ei saa aga nõuda, et nad kinni peaksid mõningate teiste avalikõiguslike asutiste poolt sooritatud hindamisist ning tehtud otsustustest, kuigi need oma põhisihilt ja ulatuselt ka kokku langeksid maksustamismenetluses teostatavatega. Nii sõnab Riigikohtu Administratiivosa-kond ühes oma otsuses (AdmOsT 1932, 99): „Linnaoma-valitsuse poolt toimetatud äriruumide väärtuse hinnang ei pruugi olla kohuslik tulumaksuasutistele, ja viimased võivad äriruumide kasutusväärtust hinnata iseseisvalt, arvesse võttes kohalikke olusid ja võrdlusandmeid⁸⁸.“ See on ka igati õigustatud. Nagu maksuasutis võib teatavalt tingimusil oma korraldist võtta teistmisele (vt. MKS IV osa), nii pole ta ka kuidagi absoluutselt seotud teiste asutiste otsustustega. Viimastest võib väga hästi olla vigu, maksuasutis on aga kohustatud võimalikult täpselt tabama eksisteerivat maksukohustust. Järelikult peab ta püüdma vastavaid otsustusi kontrollida sisulisest küljest ning tooma vajalikke parandusi. Arvestab ta aga menetluses mõne asutise otsustust, peab ta tavalises korras kaitsema seda lahendust. Asjaolu, et samas küsimuses on olemas teise ametiasutise poolt tehtud õigusjõuline otsustus, ei kõrvalda veel vaide esitamise võimalust sama küsimuse kohta, ja maksuasutised on kohustatud vastavaid vaideid võtma sisulisele arutlusele⁸⁹. Nii püsib

⁸⁷ AdmOsT 1937, 480: „Ekslik on arvamus, et lisaärimaksu kindlaksmääramiseks kogutud andmeid ei saa maksuinspektor kasutada põhiärimaksu asjus, sest andmeid lisaärimaksu asjus kogub samuti maksuinspektor ja neil andmeil võib ta otsustada ka põhiärimaksu asju ja seejuures võib arvesse võtta ka ärimaksu komisjoni hinnet läbimüügi kohta...“ (Õigus 1937, 10, lk. 478).

⁸⁸ Vt. J. Valge, Riigikohtu administratiiv-osakonnas 1932. a. lahendatud küsimusi, [Tallinn] 1934, lk. 145. — Vrd. Becker, *op. cit.*, lk. 478.

⁸⁹ AdmOsT 1924, 386: „Tulumaksu asutused on kohustatud maksukohuslaste vastuvaidlusi Tulumaksu Sead. alusel sisuliselt arutusele võtma ning nende üle ise otsustama ja ei või esitatud tõenduste hindamisest

oma otsustuse põhistamise kohustus maksuasutise poolt ka käesoleval juhul. Lõpuks on Riigikohtu Administratiivosakond siin konstateerinud veel järgnevat seost. Kui näit. maksukohustuslase „...tulusumma, mille pealt tuleb temale tulumaksu määrata, on kujunenud (MKS § 61) ärimaksu asjus kindlaksmääratud puhastulu summast sõltuvalt, siis loomulikult viimase summa vähenemise või suurenemise korral tuleks... [maksukohustuslase] tulumaksu vastavalt kas suurendada või vähendada ümberarvutamise teel. Säärast ümberarvutamist võib Maksupeakomitee teha... [Maksudealituse] direktori ettepanekul⁹⁰...“

§ 10. Raamatupidamistoimikud.

Tuvastuse vältel esinevad sageli tähtsate menetlusvahenditena nii maksu- kui ka kaavituskohustuslaste äriraamatud ning raamatupidamine üldse⁹¹.

Teatud tingimuste eksisteerimisel võib raamatupidamine täita siin kaht funktsiooni. Esiteks võib ta osutada lähtendandmete kogumiks, kusjuures ta eeldatavasti peab kajastama kogu maksuolmastiku esiletulekut antud juhul. Teiseks võib ta teenida kontroll- ning täiendandmete allikana. Antud eristus on aga puhtfunktsionaalne. Raamatupidamise sisulise tõestusjõu tingimused on mõlemal juhul võrdsed.

MKS kõneleb küll mitmel puhul äri- ja arveraamatutest, jätab aga esitamata nende määratelu. Ka ei leia me teistest seadustest vajalikke definitsioone — nii tuleb need alles luua. Raamatupidamistoimikud⁹² käesoleva töö mõttes tähistavad igasuguseid arvepidamise teel kujunduvaid ürikuid, mille põhisehiks on ilmestada antud majandi või majan-

ära ütelda põhjendusel, et need tõendused on juba Ärimaksukomisjoni poolt puhtakasu-maksu määramisel läbi kaalutud ja hinnatud“ (Valge, 1920—1927, lk. 231 j.).

⁹⁰ AdmOsT 1937, 101 (Õigus 1937, 5, lk. 232).

⁹¹ Becker, *op. cit.*, lk. 391: „Schon bei Entwerfung der AO. wurde der Buch- und Betriebsprüfung grösste Bedeutung beigelegt. Sie zweckmässig auszugestalten, galt als Voraussetzung für die Durchführung der Steuergesetze.“ — Vrd. ka A. Piip, Kaubandusõigus, Tartu 1933, lk. 61 j. — Jõgi, *op. cit.*, lk. 81 j. — Einandi, *op. cit.*, lk. 260 j.

⁹² Termin „raamatupidamistoimikud“ pole küll kõige õnnelikum, kuid siiski täpsem kui tarvitata „raamatupidamise raamatud“.

ditegrupi tegevust teatava perioodi vältel või vähemalt mõnda osa sellest⁹³. Vastavalt sellele mõistame äri raamatupidamistoimikuid. Ometi MKS-s esinevat väljendit „äri- ja arveraamatud“ tuleb lugeda mahult võrdseks raamatupidamistoimikute mõistega üldse.

Maksustamismenetluses raamatupidamistoimikute kasutamise esimeseks eelduseks on loomulikult nende pidamine, teiseks nende vastavus ja kolmandaks — usaldatavus. Kaubanduslikul alal teotsejate suhtes käsitlevad raamatupidamise probleemi *ex-Vene* KS [Ustav Torgovõi] § 669—691. Kuigi viimaste kehtivus meil praegu on puht-teoreetilisest seisukohast teatud mõõdul problemaatiline, siiski tuleb *in praxi* vähemalt osa neist kohaldamisele usuaalse retseptiooni läbi⁹⁴. KS järgi on raamatupidamine kaubandusega tegelevatele isikutele, aktsiaseltsidele ning ühingutele üldreeglina obligatoorne (§ 669, 684 ja 685). Vastavalt äriettevõtte liigile modifitseerub sunduslikkude raamatupidamistoimikute arv. Viimases küsimuses on KS õieti aga *ius nudum* — tegelikkuses kohaldatakse siin HGB sätteid⁹⁵. *Lex specialis*'ena sätib raamatupidamiskohustust näit. AjLMS § 18. Väljaspool kaubanduskäitisi loob raamatupidamiskohustuse näit. Määrus kinnisvarade puhastulu arvutamise kohta tulumaksu alal — kuigi fakultatiivselt.

Nagu eespool juba öeldud, ei piisa veel paljast raamatupidamistoimikute olemusest, vaid nende rakenduseks maksustamisel on vajalik ka nende sisuline vastavus soovivatele andmetele, s. t. raamatupidamistoimikud peavad kajastama maksuolmastikuga pidestuvaid küsimusi. Kuivõrra nime-

⁹³ Adler-Pennedorf, Buchführung, i. Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Dritter Band, Jena 1926, lk. 56: „Buchführung oder Buchhaltung im weiteren Sinne nennt man jede einigermaßen geordnete Rechnungsführung über die Veränderungen des Besitzstandes einer Einzelwirtschaft oder einzelner Teile desselben.“ — Vrd. ka Handwörterbuch der Rechtswissenschaft, Dritter Band, herausgegeben von Fritz Stier-Somlo und Alexander Elster, Berlin-Leipzig 1928, lk. 109 j. — Karl Wieland, Handelsrecht, München-Leipzig 1921, lk. 296 j. ja seal osundatud literatuur.

⁹⁴ Vt. Valter Nõges, Kaubanduseõiguse allikaist Eestis, Õigus 1930, 4 ja 5, lk. 214. — Piip, *op. cit.*, lk. 25 jj.

⁹⁵ *Ib.*, lk. 61: „Tegelikult meil on äri raamatute kohta usuaalselt retsipereitud HGB ettekirjutised (vt. Kaub.-tööstuskoja Teataja).“ — Vt. ka Nõges, *op. cit.*, lk. 211.

tatud tingimus on täidetud, selle üle otsustab maksuinspektor⁹⁶.

Ja kolmandaks johtub raamatupidamistoimikute kasutamise ulatus maksustamismenetluses nende usaldatavusest. Viimase küsimuse üle otsustab maksuinspektor konkreetsel maksujuhul näiliselt täiesti suvaliselt. Vormiliselt võib ta alati keelduda raamatupidamist arvestamast. Teeb ta seda aga põhjendamatult — *i. e.* kui raamatupidamistoimikud vastavad teatavatele üldistele välistele nõuetele ning inspektoril puuduvad ka kindlad andmed, mis vääraksid nende sisulist väärtust —, siis on ta menetluses sooritanud olulise eksimuse ja järgnev maksustamiskorraldis muutub *eo ipso* vaieldavaks⁹⁷. Nüüd tulekski meil fikseerida need üldised põhinõuded, millele raamatupidamine peab igal juhul vastama, et evida täielikku tõestusjõudu⁹⁸. Seejuures eristame vormi- ja sisunõudeid.

Vormi suhtes on esmajoones nõutav, et vastavad raamatupidamistoimikud oleksid numereeritud lehtedega ning võimalikult köidetud, nii et ei saaks üksiklehti hõlpsasti asendada teistega⁹⁹. Teiseks tuleb sissekandeid

⁹⁶ Vrd. AdmOsT 1935, 456.

⁹⁷ AdmOsT 1923, 348: „Kui äriaraamatud maksuasutuste eneste poolt korraldatud ekspertiisi läbi õieti peetuteks on tunnistatud ja kui asjas igasugused teised andmed puuduvad, millega äriaraamatute tõelikkus oleks ümber lükatud, siis tuleb need raamatud tulude kindlakstegemisel seaduslikuks aluseks tunnustada. Nende äriaraamatute kõrvaldamine sel põhjusel, et neis näidatud puhaskasu uskumata väike on, ei ole seadusepärane...“ (Valge, 1920—27, lk. 291).

⁹⁸ KS sisaldab küll vastavaid eeskirju nõuete kohta, millele äri raamatupidamine peab vastama. Neid pole aga võimalik täies ulatuses siin kohaldada. Esiteks käivad nad ainult äri raamatupidamistoimikute kohta, teiseks pole nende täitmine maksustamise suhtes tingimata nõutav. Nii ka AdmOsT 1934, 395: „Kui esitatud äriaraamatute järgi on võimalik kindlaks teha tõeliselt saadud kasu, siis ei ole põhjust neid kõrvale heita ainult seepärast, et need täiel määral ei vasta Kaub. sead. § 669—681 nõuetele“ (J. Valge, Riigikohtu administratiivosakonnas 1933. ja 1934. a. lahendatud küsimusi, [Tallinn] 1935, lk. 276).

⁹⁹ Vrd. selle ja alljärgneva suhtes nt. Bühler, *op. cit.*, lk. 361. — Tjutrjumov, *op. cit.*, lk. 365 j. — Nagu „kõitmise“ mõiste ise, nii on ka köidetavuse nõue relatiivne. Näit. kartoteegi-süsteemiliste raamatupidamistoimikute puhul ei või teda loomulikult esitada. Siiski ei saa ka igasugust gruppi lahtisi paberlehti võrdseks tunnustada kindla raamatuga. Vt. Becker, *op. cit.*, lk. 387. — Adler-Pennedorf, *op. cit.*, lk. 70. — RAO § 162, 4. lg.

raamatupidamistoimikuisse sooritada kas tindiga või keemilise pliiatsiga, mingil juhul ei tohi seda teha tavalise pliiatsiga või mõne muu kergeltkustutatava vahendiga. Kõlmandaks peavad raamatupidamistoimikud olema peetud loetavas šriftis ja puhtalt. Neis ei või sisalduda pealekirjutusi, kustutusi ega mahakaapeid. Võimalikud numbrilised eksimused tuleb parandada vastavas kindlas vormis¹⁰⁰. Neljandaks raamatupidamistoimikuid peetagu mõnes tuntud keeles¹⁰¹. Äriettevõtetele on üldreeglina kohustuslik seda sooritada eesti keeles, nagu näeme riigivanema poolt dekreedina antud Äriettevõtete raamatupidamise keele seadusest. Nimetatud seaduse § 2 sätib, et maksuasutised võiivad Maksudetalituse direktori loal mitte arvestada võõrkeeltes peetud raamatupidamistoimikuid. Ometi juhul, kui õigusnormid *expressis verbis* ei nõua eestikeelset raamatupidamist, ei tohi maksuinspektor veel ilma pikemata võõrkeelseid raamatupidamistoimikuid kõrvaldada menetlusest. Tarviduse korral võiks ta ainult nõuda, et vastavad maksukohustuslased (resp. kaavituskohustuslased) esitaksid neist ametlikud tõlked, kui nad soovivad nimetatud raamatupidamistoimikute arvestamist maksustamisel. Viieandaks ei tohi raamatupidamistoimikute tekstis sisalduda tühja ruumi, mis võimaldaks hõlpsalt võltsinguid, vaid sissekanded peavad kulgema pidevalt leheküljelt leheküljele. Erandi moodustab juhtum, kus tühi ruum üksiklehtedel on tingitud toimikute erilisest süsteemist (näit. kartoteegisüsteem)¹⁰². Kuuendaks peavad sissekanded olema sooritatud kindlas ajajärgnevuses ning ilma lünkadeta sel alal. Seitsmendaks tuleb raamatupidamistoimikuid pidada jooksvalt, s. o. päevast päeva¹⁰³. Tagantjärele tehtud sissekanded muudavad üldreeglina vastava raamatu-

¹⁰⁰ Vt. KS § 676 j. — Vrd. RAO § 162, 5. lg.

¹⁰¹ Vrd. RAO § 162, 2. lg. — Adler-Pennndorf, *op. ja loc. cit.*

¹⁰² RAO § 162, 5. lg.: „An Stellen, die der Regel nach zu beschreiben sind, sollen keine leeren Zwischenräume gelassen werden.“

¹⁰³ Vrd. AdmOsT 1936, 147: „Ainult korralikult ja täpsalt päevast päeva peetud ärraamatute andmed võivad olla aluseks ettevõtte puhaskasu ja läbimüügi kindlakstegemisel“ (J. Valge, Riigikohtu administratiiv-osakonnas 1936. a. lahendatud küsimusi, [Tallinn] 1937, lk. 109). — AdmOsT 1930, 202: „... ärikulud, mis iga päev jooksvate kuludena tehakse, peab ka iga päev ärraamatutest läbi kantama.“ (*Id.*, Riigikohtu administratiiv-osakonnas 1930. a. lahendatud küsimusi [Tallinn] 1932, lk. 228.)

pidamistoimiku lõendusväärtuse problemaatiliseks. Raamatupidamistoimikuisse sissekannete sooritamine pikemate ajavahemikkude tagant või hiljemini on lubatav ainult sellekohaste õigusnormide määranul. Ainult sel juhul, kui raamatupidamistoimikute pidamine päevast päeva on seotud praktiliselt ületamatute takistustega või eriliste kuludega, võib teha sissekandeid ka paušaalsummadena näit. aasta lõpul¹⁰⁴. Kahesandaks peavad sissekanded olema vajalikul määral spetsifitseeritud. Spetsifikatsiooni ulatuse kohta on raske anda mingit üldreeglit — siin tuleb küsimuse lahendamisel lähtuda konkreetsest olustikust ja põhisihist, mille jaoks antud juhul soovitakse raamatupidamistoimikuid kasutada.

Raamatupidamistoimikute sisu suhtes on esmajoonel nõutav nende vajalikupiirdeline täiuslikkus. Nende rakendus maksustamismenetluses on võimalik vaid siis, kui nad võimalikult põhjalikult kajastavad maksuolmastiku esiletuleku ekstensiooni¹⁰⁵. Teiseks peavad raamatupidamistoimikud olema peetud küllaldase hoolikuse ning täpsusega, s. o. olema materiaalselt õiged. Sisaldub neis siiski üksikuid väiksemaid vigu ning eksimusi, siis pole inspektor veel kohe õigustatud antud raamatupidamistoimikuid maksustamisel kõlbmatuks tunnistama. Ka Riigikohtu Administratiivosakond oma otsustes on korduvalt toonitanud, et väikesed vead, kui need oluliselt ei muuda raamatupidamistoimikuist saadavat üldpilti, ei või kunagi tingida raamatupidamistoimikute kõrvaldamist tuvastusmenetlusest¹⁰⁶. Kus

¹⁰⁴ Maksupeakomitee oma otsuses 33—R—1936 (vt. Maksuseadused ja Määrused II, AMS, lk. 80) sõnab: „Lähtudes tegelikust olukorrast peab pidama silmas, et trükikojas on raske ja peaaegu võimata teha kaaluliselt kindlaks kui palju värvi kulub ühe või teise tellimise täitmiseks. Kui veel silmas pidada, et aasta kestes tööstuses ära tarvitatud värvide hulk moodustab üldisest läbikäigust võrdlemisi väikese osa..., siis ei saa oluliseks puuduseks seda pidada kui värvid ja muud materjalid kantakse kuluks aasta lõpuks kogusummas...“

¹⁰⁵ AdmOsT 1927, 34: „Ettevõtte maksustamiseks ärraamatute järele... on tarvis, et tema raamatupidamine täielikud ja täpsad andmed sisaldaks ettevõtte kogu tegevuse kohta maksualusel ajajärgul...“ (Valge, 1920—1927, l. l.).

¹⁰⁶ AdmOsO 1927, 47: „Üksikud väikesed vead raamatutes, mis olulised ei ole, ei tingi raamatute tagasilükkamist, kui maksustamise alust, vaid need vead tulevad maksuasutustel arvesse võtta ja ära parandada

aga asetseb väikeste ning suurte vigade piir, selle üle otsustab maksuinspektor konkreetset juhul oma suva järgi. Eel-esitatust pretsiisimat reeglit nimetatud suhtes pole võimalik anda. Samast raamatupidamise materiaalsele tööle vastavuse nõudest järeldub loomulikult ka valekontode ning muude selletaoliste võtete kasutamise keeld raamatupidamises¹⁰⁷. Ja kolmandaks peavad sissekanded raamatupidamistoimikuisse olema kontrollitavad kas kassatšekkide, kviitungite, arvete, allkirjade või teiste sellesarnaste vahenditega¹⁰⁸. Viimaste oluline mittekokkukõla sissekannetega on küllaldaseks aluseks vastavate raamatupidamistoimikute mittearvestamiseks. Äridel, kes on kohustatud evima eestikeelset raamatupidamist, peavad need sissekannete aluseks olevaist ürikuist olema eesti keeles, mille koostamisest nad ise on osa võtnud või mis on täielikult nende poolt koostatud¹⁰⁹. On mõni nimetatud ürikuist siiski võõrkeelne, siis võib maksuinspektor nõuda neist ametlikult tõestatud tõlget. Tõlke mitteesitamisel maksuinspektor kas laseb selle teha äri kulul või eemaldab vastavad raamatupidamistoimikud menetlusest. Viimaseks otsustuseks vajab ta Maksudetalituse direktori nõusolekut¹¹⁰.

Nimetatud sisulised ning vormilised nõuded pole niivõrra õigusnormidest ette kirjutatud, kui just toetuvad loogilis-praktilistele kaalutlustele¹¹¹. Nende olelu korral

puhtakasu väljaarvamisel raamatute alusel“ (*Ib.*, lk. 292). — Vrd. ka Becker, *op. cit.*, lk. 494.

¹⁰⁷ Vrd. RAO § 162, 3. lg.

¹⁰⁸ AdmOsT 1936, 368: „Iga sissekanne ärraamatutes peab olema vastavalt tõestatud, kui maksukohuslane soovib, et maksustamisel ärraamatuid arvestataks“ (Valge, 1936, lk. 110). — Määrus kinnisvarade puhastulu arvutamise kohta tulumaksu alal (RT 1936, 30, 201) § 1: „Tulumaksu seaduse §§ 10 ja 11 ettenähtud tulud ja kulud kinnisvaradest... määratakse... kindlaks... tulusid ja kulusid tõendavate dokumentide alusel koostatud pideva ja korraliku raamatupidamise andmetel...“ — Vrd. ka RAO § 162, lg. 8.

¹⁰⁹ Vt. Äriettevõtete raamatupidamise keele seadus (RT 1934, 109, 856) § 3. — Vrd. ka Majandusministri määrus äriettevõtete raamatupidamise keele seaduse elluviimiseks § 1.

¹¹⁰ Vt. Äriettevõtete raamatupidamise keele seadus § 4. Erandeeskirju sama küsimuse suhtes leiame nimetatud seaduse § 6 ja 7. — Majandusministri määrus äriettevõtete raamatupidamise keele seaduse elluviimiseks, § 2—7.

¹¹¹ Vrd. Becker, *op. cit.*, lk. 391.

— kui eriseadused ei säti teisiti — on maksuinspektor kohustatud arvestama raamatupidamisest järelduvaid andmeid õigestena. Et sellest *in praxi* siiski alati pole kinni peetud, seda osutavad aga Maksupeakomitee ning Riigikohtu Administratiivosakonna arvukad vastavasisulised otsused¹¹², kus maksuinspektorite väärtalitluse resultaate likvideeritakse.

Olgu veel mainitud, et kui maksuasutis tunnistab raamatupidamise teatava küsimuse lahendamiseks kõlbmatuks, siis ei tähenda see loomulikult sama raamatupidamise kõlbmatust mõne muu asjaolu selgitusel — ja vastupidi. Tuleb alati silmas pidada sihti, mida tahetakse saavutada, ning siis leida selleks sobiv vahend. Arusaadavalt võib sama vahend evida erinevate sihtide taotlemisel erinevat väärtust¹¹³.

On aga maksuasutis ärraamatud kõlblikuks tunnistanud ja nende andmeid menetluses rakendanud, siis osutub see toiming ka talle enesele siduvaks. Hilisemal ärraamatute läbivaatamisel selgunud uute asjaolude alusel ei saa Maksudetalitus enam nõuda maksustamiskorraldise teistmist, kui samad seigad tavalise hoole puhul oleksid võinud ilmned ka varemini¹¹⁴.

Peale raamatupidamise tuleb käesolevas paragraafis puudutada mõne sõnaga ka korrespondentsi ning aruannete kasutamise maksimise maksustamismenetluses.

Korrespondents, eriti ärriline, pole üldreeglina kunagi lähteandmete kogumiks maksusumma tuvastamisel. Temale jääb vaid kontrollifunktsioon, eriti raamatupidamise ekspertiisil. Võiks öelda, et ta on oma tähtsusel subordineeritud raamatupidamisele. Maksuinspektor otsustab oma suva järgi, kuivõrra ta arvestab korrespondentsist ilmnevaid andmeid. Ometi, kui puuduvad konkreetsed tõendid viimaste mitteusaldamiseks, ei saa maksuinspektor neid kõrvaldada.

¹¹² Vrd. Valge, kõik *op. cit.* — Maksuseadused ja Määrused II.

¹¹³ AdmOsT 1932, 157: „Ei või midagi seadusevastast näha selles, et maksuasutised kasutavad ärraamatutes leiduvaid andmeid, mida nad õigeaks loevad, kuigi ärraamatud ise nendes leiduvate puuduste pärast läbikäigu kui ka kasu kindlakstegemiseks kõlbmatuks on tunnustatud“ (Valge, 1932, lk. 121). — Raamatupidamise sihtide kohta ärrinduses vt. Wieland, *op. cit.*, lk. 298 jj.

¹¹⁴ Vt. AdmOsT 1937, 64. — *Contra* vt. AdmOsT 1934, 230 ja 231.

Aruannete all mõistame kirjalikke süstematiseeritud kokkuvõtteid antud majandi või majanditegrupi tegevusest mõne möödunud perioodi vältel. Omab sama majand või majanditegrupp ka vastavaalalist korralikku raamatupidamist, siis peab aruanne olema kindlasti kokkukõlas sellega. Aruanded — eriti nende alaliik: bilansid¹¹⁵ — osutuvad sageli lähteandmeteks maksusumma tuvastusel, nagu see on näit. meil ärimaksu puhul. Kontrollandmetena on aruandeid nende üldise iseloomu tõttu raske kasutada¹¹⁶. Kui aga aruanne kas maksuinspektori enese algatusel või vastavate õigusnormide põhjal võetakse aluseks maksusumma tuvastamisel, siis ei saa seda hiljemini muidu kõrvale jätta, kui üksnes konkreetsete seikade selgumisel, mis tõendavad ta olulist ekslikkust. Aruannete ning bilansside koostamise eeskirju sisaldab näit. Ärimaksu seaduse käsitamise juhatuskiri § 55.

§ 11. Tunnistajad ja oskurid.

Tunnistajad, nagu neid mõistab AMS, tulevad MKS järgi tuvastusmenetluses arvesse vaid kahel juhul¹¹⁷. Esiteks võiksime nendena kvalifitseerida kaavituskohustuslasi, kellel inspektor lubab nõudekorraldisega soovitud teateid anda suuliselt¹¹⁸. Teiseks paiklikkudele vaatlustele võib maksukohustuslane või vaatlust toimetav ametnik kutsuda tunnistajaid (MKS § 48), kelle ülesandeks on olla tõendajaks vaatlusel ilmnenuid seikade suhtes. Neid võib hiljemini tarbe korral veel üle kuulata, vastavalt AMS 12. ptk. 3. ja eeskirjadele.

¹¹⁵ Richard Passow, Bilanz, i. Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Zweiter Band, Jena 1924, lk. 868: „Die Bilanz ist eine besondere Art der Vermögensaufstellung, und zwar im Normalfall eine Gegenüberstellung der in Geld bewerteten Aktiven einerseits, der in Geld bewerteten Schulden und des Reinvermögens andererseits.“ — „Die Bedeutung der Bilanz für die Erfolgsberechnung hat dahin geführt, dass in Einkommen- und ähnlichen Steuergesetzen die Bilanz in wachsendem Masse zur Grundlage der Besteuerung gemacht ist“ (ib., lk. 869).

¹¹⁶ Bilansside ärilisest põhisihist ja nende rakendatavusest maksustamismenetluses vt. Hensel, *op. cit.*, lk. 243 jj.

¹¹⁷ Vrd. Jõgi, *op. cit.*, lk. 90 j. — Arnold, *op. cit.*, lk. 573: „Auskunftspersonen und Sachverständige im Steuerrecht entsprechen den Zeugen und Sachverständigen des Zivil- und Strafprozesses; beides sind dritte Aussagepersonen im Gegensatz zu den beteiligten Steuerpflichtigen und den Steuerbehörden.“

¹¹⁸ Vt. *supra*, § 7.

Oskur MKS-i mõttes võiks näida kvalifitseeritud tunnistajana, s. o. isikuna, kes lisaks muule evib „erilisi teaduslikke, tehnilisi, majanduslikke või kunstilisi teadmisi...“ (MKS § 52). Ometi on siin oluline vahe. Tunnistaja, nagu teisedki teadete esitamiseks kohustatud kaavituskohustuslased, ainult annab temale teadaolevaid faktilisi andmeid. Oskur aga rakendab oma erilisi teadmisi ning oskusi selleks, et väljendada oma seisukoht mõningate lähte- või täiendandmete suhtes (näit. ärraamatud) või üldse konkreetsesse maksukohustusse puutuvais küsimusis¹¹⁹. Maksustamismenetluses kasutatakse neid kui spetsse, kes lahendavad küsimusi, milleks maksuasutised ise pole suutelised või mille lahendamine maksuasutiste kaudu pole otstarbekas. Seega oskurid kas uurivad olemasolevat andmete allikat, tuues esile vajalikud andmed või konstateerides allika puudulikkust ning nõuetele mittevastavust, või hindavad maksuolmastiku võimalikku esinemisekstensiooni konkreetsel maksujuhul, kui puudub vastav andmestik purgivas ulatuses. Viimasel puhul ei või oskureil kunagi lasta määrata maksustamisaluse arvulist suurust — see ülesanne kuulub igal tingimusel inspektori pädevusse¹²⁰. Oskur saab vaid, tutvudes olukorra ning kogu oleva materjaliga, öelda, millise suhte võivad moodustada näit. kahe maksukohustuslase tulud antud perioodil. Kuigi oskuri arvamus on midagi umbkaudset, siiski osutub see maksuinspektorile seni siduvaks, kuni viimane ise või maksukohustuslane pole tõestanud vastupidist. Samuti tuleb

¹¹⁹ Becker, *op. cit.*, lk. 439 tsiteerib Stein'i: „Zeuge ist, wer ein Urteil ausspricht zu dem Zwecke, die Wahrnehmungen, die er gemacht hat, dem Richter zu unterbreiten. Sachverständiger ist, wer ein Urteil ausspricht, um die technische Verarbeitung der von andern und zuweilen auch von ihm selbst gemachten Wahrnehmungen zum Prozessstoff zu machen.“ — Vt. ka Arnold, *l. l.*

¹²⁰ Sellele viitavad ka MKS § 60 ja 61, sõnades vastavalt: „Maksu määramise otsustab inspektor...“ — „Kui ei lähe korda hankida maksu määramiseks vajalikke otseseid andmeid või kui need pole usaldusväärsed, siis määrab inspektor maksu õiglase hindamise teel andmete põhjal, mida on läinud korda koguda, kasutades ühtlasi asjakohaseid võrdlusi...“, samuti ka tarbekorral asjatundjate arvamus. „Maksu määramine“ seisab aga õieti maksuolmastiku esiletuleku ulatuse tuvastamises, kuna sellest maksusumma arvutamine on puhtkantseiline töö. Oskur, rakendades oma teadmisi, võib esile tuua ainult puhtfaktilist. Kunagi ei tohi ta subjektiivse arusaama järgi hinnata näit. mõne ettevõtte läbikäigu suurust. See kuulub kindlasti maksuinspektori kompetentsi.

suhtuda oskuri poolt sooritatud analüüsi resultaati antud andmete allika (näit. äriiraamatu) suhtes¹²¹.

Oskuri väljakutsumine toimub maksuinspektori poolt kas maksuinspektori enese või maksukohustuslase algatusel. Oskuritena kasutatakse võimalikult vastava kvalifikatsiooniga ametlikke isikuid. Ainult kui viimaseid pole või on seaduslikke takistusi nende kasutamiseks, on lubatav kutsuda oskureiks ka muid isikuid (AMS § 73), kes loomulikult peavad evima tarvilikke eeldusi¹²². Oskurite arvu määrab maksuinspektor, arvestades olukorda ning maksukohustuslase avaldist, kui niisugune on esitatud (AMS § 75), lähtudes igal juhul aga otstarbekuse põhimõttest. Oskuriks olemine on „avalik kohustus“. Sellest võib loobuda ainult siis, kui ülesannete soorituskoht asetseb kaugemal kui 15 km oskuri elukohast (MKS § 52, 2. lg.) või muudel AMS § 34 loendatud tingimustel.

Enne ülesannete täitmisele asumist tuleb oskurile meenutada, et ta on kohustatud täitma talle antud ülesannet õiglaselt ning kokkukõlas õigusnormidega ja hoidma saladuses kõik, mis ta teada saab oma ülesannete täitmise vältel¹²³. Nende nõuete rikkumise vältimiseks on oskurite kohta kehtestatud MKS § 39—41 eeskirjad, mis kõnelevad ametnikkude taandamisest ja taandumisest maksustamismenetluses.

Taandamist peab maksukohustuslane nõudma üldreeglinas enne, kui oskur on oma tööd alustanud. Hiljemini on see võimalik vaid juhul, kui taandamis põhjus ise alles hiljemini (kuid ikkagi oskuri töö vältel!) tekib.

Lisaks eelnevale sätib MKS § 53, 2. lg.: „Äri- ja arveiraamatute, dokumentide ja ladude vaatlusel on asjaosalisel õigus taandada asjatundjaid, kellele ta ei pea võimalikuks usaldada oma ärisaladusi, kui ta näitab, et tal on umbusuks mõjuvaid põhjusi.“ Esitatud legaalfraas, kokku langedes õieti küll MKS § 39, p. 4 eeskirjaga, tahab veel kord rõhutada, et oskuriks ei tohi olla mingil tingimusel isik, kes võiks oma ülesannete täitmisel saadud teateid kasutada isiklikes või kolmandate isikute huvides. Et seda ei juhtuks, selle

¹²¹ Vrd. *supra*, § 10.

¹²² Vrd. Arnold, *op. cit.*, lk. 573 j.

¹²³ Olgu siinkohal tähelepanu juhitud kokkukõlale nende printsiipidega, mis püstitatud § 3-s, eriti aga materiaalse töö printsiibiga — vt. ka KrS § 513.

järele peab esmajoones valvama maksukohustuslane ise, sest temal lasub taandamise puhul *onus probandi* (MKS § 40, 3. lg.).

Et maksukohustuslasel või tema esindajal on õigus taandada teatavaid oskureid, siis loogiliselt on ka nõutav, et ekspertiisi toimetamisele ning oskurite ülekuulamisele kutsutaks ka maksukohustuslane ise. Selle mittetegemine on õluliseks eksimuseks menetluskorra vastu, pealegi kus maksukohustuslane evib õigust — nagu maksuinspektorigi — esitada oskurile küsimusi¹²⁴.

Ekspertiisi resultaadi või oma motiveeritud arvamuse esitab oskur kas kirjalikult maksuinspektorile või annab selle suuliselt, kusjuures vastav seletus protokollitakse AMS eeskirjade kohaselt. Saadav ürik lisandatakse maksustamistoimetusele ja ta evib kahesugust siduvust. Ühelt poolt on tema arvestamine relatiivselt kohustav maksuinspektorile, vastavalt eespooltoodud printsiipidele, ja teiselt poolt on antud üriku sisu siduv oskurile enesele¹²⁵. Kuritahtlikult eksiantmete andmise eest võidakse teda karistada.

Oskurile makstakse tasu ning sõidukulud riigi poolt majandusministri vastavas määruses piiritletud normide alusel. Teatud tingimusil nõutakse vastav summa ka maksukohustuslaselt sisse — nimelt, kui ta on lasknud oskuri asjata välja kutsuda¹²⁶.

§ 12. Esemete ülevaatused.

Esemete ülevaatused toimuvad maksuasutiste korraldusel. Nende põhisehiks on mitmesuguste tuvastusmenetluse vältel vajalikkude teadete hankimine. Viimased võivad omakorda evida kas lähte-, täiend- või kontrollandmete funktsiooni.

Ülevaatuste sisulist ulatust sätib MKS § 48 niisama laialdaselt kui kohmakalt: „Maksuseaduste nõuete täitmise

¹²⁴ AdmOsT 1937, 56: „Et asjaosaline saaks seaduses ettenähtud tingimustel asjatundjat taandada, siis peab temale teada olema, kes tema asjas asjatundjaks on kutsutud. Võib vajalikuks osutada asjatundjatele täiendavaid küsimusi esitada. Kui seda võib teha maksuinspektor, siis seaduse mõtte järgi peab see õigus olema ka asjaosalisel. Kõigest sellest järgneb, et asjatundjate ülekuulamise... juurde peab kutsutama ka asjaosaline“ (Õigus 1937, 2, lk. 93 j.).

¹²⁵ Vrd. Friedrichs, *op. cit.*, II, lk. 897 j.

¹²⁶ Vt. *supra*, § 8.

järelevalve teostamiseks, §§ 42 ja 44 nimetatud teadete kontrollimiseks ja muude maksustamiseks tarvilikkude teadete hankimiseks ning hindamiste toimetamiseks on inspektorid ja nende volitusel ka neile alluvad ametnikud õigustatud toimetama ülevaatusi kohapeal, samuti vaatlema äri- ja arveraamatuid ning dokumente kõigis kaubandus- ja tööstusettevõtetes, mis kuuluvad isikule, kelle asjas on ülevaatus vajalik... Paragrahvides 45 ja 46 ettenähtud teadete saamiseks, kui neid teateid ei esitata, samuti esitatud teadete kontrollimiseks on inspektor ja tema volitusel temale alluvad ametnikud õigustatud vaatlema äri- ja arveraamatuid ning maksustamiseks vajalikke dokumente ka neis kaubandus- ja tööstusettevõtetes.“ Nagu nähtub esitatud seadustekstist, väljendub seal ähmane püüd vastakuti seada raamatupidamistoimikute ning dokumentide ja muude esemete (näit. ladude, kaupluste, vabrikute, pangaseifide, ehitiste jne.) vaatlust. Ometi on selline dihhotoomne jaotus antud juhul täiesti mõttetu. Esiteks ei piiritlee see midagi ülevaatuste sisulise ulatuse suhtes, sest „muude esemete“ all võib mõista kõike vaadeldavat, mis pole raamatupidamistoimikud ning dokumendid maksu- või kaavituskohustuslastele kuuluvais kaubandus- ning tööstusettevõtteis. Teiseks ei tõmba MKS ise tolfest eristusest mingeid konsekventse. Ülevaatuste materiaalse ekstensiooni kohta saame teatava kujutelma alles lähtudes nende funktsionaalsest küljest. Ülevaatuste objektiks on kõik esemed, mis maksukohustuslase arvates või maksuasutise näengu järgi kuidagi võivad kaasa aidata maksustamismenetlusega pidestuvate asjaolude selgitusele. Seega on siin ülevaatus taluma kohustatud isikute ring õige laialdane. Kui andmete nõutamisel on vajalikuks eelduseks maksu- ning kaavituskohustuslaste poolt vastavate seikade tundmine, siis siin see rekvisiit puudub. Tähtsad on vaid huvialused esemed ning viimaste valdajal tekib *eo ipso* ka kohustus taluda ülevaatus. Teatava kitsenduse toob vaid MKS § 59, mis sõnab, et „tollimaksu määramisel kaupade läbilaskmise puhul tollipiirist ei kohaldata §§ 48—50“.

Esemete ülevaatus jaguneb paiklikuks ja mittepaiklikuks, vastavalt sellele, kas see toimub nende tavalisel asukohal või tuuakse nad eriti ülevaatuses määratud kohta. Mittepaiklik ülevaatus on loogiliselt võimalik vaid

portaablite esemete korral. MKS näeb seda pretseptiivselt, ette ainult raamatupidamistoimikute suhtes, tingimusel, et viimased ei ole ettevõttel jooksvas tarvitamises. Loomulikult võib maksu- või kaavituskohustuslane vabatahtlikult muidki esemeid tuua erilisse ülevaatusruumi.

Ülevaatus toimetatakse kas maksuasutise algatusel või asjaosalise palvel (AMS § 76). Seda teostab kas maksuinspektor ise või tema poolt delegeeritud ametiisik või oskur. Tarbe korral sooritatakse ülevaatus ka tunnistajate juuresolekul. Vaatlejal on õigus teha vaadeldavaist ürikuist ära kirju ning ekstserspte, samuti pildistada vastavaid esemeid — kui see vajalik —, et neid lisandada asjatoimetusele.

Paiklikke ülevaatusi tuleb toimetada tavalistel töö- ning äritundidel.

Ülevaatus koostatakse kohe peale ülevaatus lõppu ametlik protokoll (MKS § 50), mille põhisehiks on kajastada lühidalt ning selgelt kogu ülevaatus käiku ja tulemusi. MKS järgi peavad protokollis sisalduma: a) ülevaatus koht, aeg ning objekt, b) ülevaatus teostajate, juuresolnud ametnikkude, asjaosaliste ja tunnistajate nimed, c) ülevaatus käik ning resultaat, d) asjaosaliste ja tunnistajate seletused, e) ülevaatus toimetanud isikute ja juuresviibinud asjaosaliste ning tunnistajate allkirjad. Selline protokoll on ametlik akt, mis tuleb lisandada asjatoimetusele. Et ta kuulub avalikkude dokumentide kategooriasse, siis tema tõestusjõud on absoluutne, kuni pole ilmnenud ümberlukkavaid ning usaldusväärsemaid andmeid. Igal tingimusel on vajalik, et ülevaatusprotokoll oleks koostatud vajalikus menetluskorras ning vormis. (Lõpp.)

Arutlused.

Õigustoimingu osalisest kehtetusest.

I. Tjutrumov.

Toiming, mis on sõlmitud teovõimelise isiku poolt temale kuuluva õiguse piirides, loetakse kehtivaks ja ta kuulub täitmisele tema täpse mõtte järgi heausklikult ja poolte kavatsuste kohaselt. Kuid vahel võib toiming osutada kehtetuks,

kas siis subjektiivsetel põhjustel (näiteks isiku vaimuhaiguse, alaeasuse korral) või objektiivsetel põhjustel, aga ka põhjustel, mis on olemas toimingu sisemises küljes (näiteks olulise eksimuse pärast toimingu sõlmimisel). Lõpuks võib toiming osutuda kehtetuks ka tema välises küljes leiduvate põhjuste tõttu (näiteks vormivigade puhul). Kõigil neil juhtudel toiming ei avalda seda efekti, mida sooviti saavutada toimingu sõlmimisel, ja kõik jääb samasse seisundisse nagu enne toimingu sõlmimist.

Eriti ei saa toimingu esemeks olla kõik see, mis ei kuulu käibesse, ning vastupidisel juhul toiming osutubki kehtetuks. Seepärast lubamatud ja kõlblusvastased teod, millede otsarve on usu, seaduste või häädekommete vastane või mis püüavad seadusest mööda hiilida, ei saa olla õigustoimingute esemeks. Sellisel juhul toiming osutuks kehtetuks¹. Seega iga leping, mille sisuks on midagi seadusvastast, kõlblusetut või autut, pole kohuslik.

Kui aga üks pooltest oli pettusega meelitatud sellise lepingu sõlmimisele, siis ta võib nõuda kahjutasu².

Siin kerkib küsimus, millel on nii teoreetiline kui ka praktiline tähendus, nimelt küsimus toimingu osalise kehtetuse kohta. Ja eriti sel juhtumil, kui toimingu ühes osas on mitteseaduspärased või kõlblusevastased teod, teises osas aga teod, mis on täiesti seaduspärased.

Nn. juriidilise toimingu osalise kehtetuse mõiste on küllaltki kindlalt väljendatud nii teaduses kui ka seadusandluses ja kohtupraktises. Ja nimelt õiguse teooria³, samuti kehtivad seadusandlused ja kohtupraktis tunnustavad sellist õigustoimingute osalist kehtetust, kus mõnede toimingu osade seadusvastasuse või kõlblusetuse puhul toiming jääb muudes osades jõusse, kui nad mitte ei olene, vastavalt toimingu sisule, neist toimingu osadest, mis tunnustatud kehtetuks.

Juba rooma õiguses võis kehtetus puudutada ainult osa toimingust, välja arvatud juhtumid, kus kehtetu osa moodustas toimingu aluse⁴. Uuematest tsiviilkoodeksitest

¹ BES § 2922.

² BES § 3214.

³ Dernburg, Pandecten, I, § 124; Dernburg, Bürgerliches Recht, I, lk. 355; Windscheid, Pandecten, I, lk. 224 j.

⁴ Baron, Sistema rimskago graždanskago prava, § 64.

parim, nimelt Šveitsi ZGB, ütleb selle küsimuse kohta⁵: „...kui vead puudutavad ainult üksikuid lepingu osasid, siis ainult need osad tunnistatakse tühiseks, kuivõrra pole võimalik kindlaks teha, et lepingut poleks sõlmitud selle tühise osata“.

Sama seisukoht on väljendatud ka Saksa tsiviilseadustikus, kus on öeldud⁶, et toiming on kehtetu, kui üks tema osa on kehtetu, ja kui ei tule oletada, et toiming oleks olnud sõlmitud ka ilma selle kehtetu osata.

Pole kahtlust, et enamikul juhtudel toimingu kehtivaks või kehtetuks tunnistamine tema täies ulatuses sõltub üksiku juhtumi konkreetsetest tingimustest, samuti toimingut sõlminud asjaosaliste arvatavast tahtest.

See vaade kehtib ka Ameerika õiguses, nagu näiteks Kalifornia tsiviilseadustes, kus on öeldud⁷, et lepingu ese peab olema seaduspärane lepingu sõlmimise ajal, samuti peab ta olema võimalik ja täpselt kindlaks-tehtav (ascertainable) lepingu täitmise ajal; kui lepingus on vaid üks ese (single object) ja see ese on seadusvastane kas terves ulatuses või osaliselt, või täiesti võimatu täitmiseks, või nii segaselt määrateldud, et pole üldse võimalust teda kindlaks teha, siis terve leping tuleb lugeda kehtetuks (void). Kui aga lepingus on mitu üksikut objekti, milledest vähemalt üks on seaduspärane ja vähemalt üks mitteseaduspärane kas täies ulatuses või osaliselt, siis loetakse leping viimases osas kehtetuks ja muus osas kehtivaks. Need Kalifornia tsiviilseaduste sätted vastavad täiesti New Yorki eelnõu art. 775—779 sisule.

Mis puutub *ex-Vene* tsiviilõigusse, siis seal leidus selle küsimuse kohta ainult säte⁸, kus räägitakse testamentide osalisest kehtetusest.

See testamendi ühe osa kehtetus seisab selles, et kui testamendis leiduvad seadusvastased korraldused, siis need korraldused loetakse kehtetuks, kõik teised korraldused aga, mis on seaduspärased, jäävad jõusse. Toodud säte on rakendatav ainult seesugustel juhtumitel, kui testamendi korraldused pole omavahel lahutamatus seoses, nii

⁵ Šveitsi ZGB art. 20.

⁶ BGB § 139.

⁷ Graždanskije zakonõ Kalifornii, III raamat. § 1595 — 1599.

⁸ VSK X köite 1. jao art. 1029.

et neid võib vabalt üksteisest eraldada; kui aga testaatori tahe on väljendatud seesuguses korralduses, mille üks seaduspärane osa on lahutamatult seotud teise mitteseaduspärase osaga, siis surmapuhune korraldus — testament — hävib täies ulatuses ja mitte üksnes vastavas kehtetus osas⁹.

Kohaldades art. 1029 põhjal analoogiat, Vene juristid¹⁰ leidsid võimaliku olevat *ex-Vene* õiguse järgi luua üldse toimingute osalise kehtetuse põhimõtte. Seega mitte üksnes testamentides, vaid ka teistes õigustoimingutes, kui neis on mitu objekti, milledest ühed on seaduspärased, teised aga mitte, võib esineda osaline kehtetus. Meieri arvates tuleb siin kehtetuks lugeda nii seadusvastased osad ise kui ka need osad, mis on lahutamatult seotud esimestega. Lepingute osalist kehtetust tunnustasid ka teised vene tsivilistid, näiteks Pobedonostsev¹¹, Rasterjajev¹², Gordon¹³ jt. Pobedonostsevi ja ka Šeršenevitši arvates on võimalik lepingut tunnustada kehtetuks ainult osaliselt üksnes siis, kui ei vasta seaduse sätetele seesugused lepingu üksikud osad, millel pole iseseisvat tähendust ning millede täitmata jätmine ei saa avaldada mõju teiste osade täitmisele.

Kasutades sama analoogia võtet, ka *ex-Vene Senatus* samal lepingute osalisel kehtetuse tunnustamisel¹⁴.

Silmas pidades, et sõnasõnaline VSK X köite 1. jao art. 1029 rakendamine on kaasa toonud, nagu seda on näidanud kassatsioonipraksis, testaatori tahte mõnutamise, ja jälgides enamiku välismaa seadusandluste eeskuju, on *ex-Vene* tsiviilseadustiku eelnõu retsipeerinud art. 1029 selle muudatusega, et art. 1047 järgi mõnede testaatori korralduste kehtetuse puhul teised korraldused kaotavad ka jõu, kui nad on lahutamatus seoses nende kehtetute korral-

⁹ Senati otsused 1891. a. nr. 82, 1878. a. nr. 235, 1879. a. nr. 16, jt.

¹⁰ Meier, Russkoje graždanskoje pravo, 9. trükk, § 27; Šeršenevitš, Utšebnik russkago graždanskago prava, 11. trükk, I köide, lk. 213; Butskovski, Otšerki sudebnõh porjadkov, lk. 110; Vaskovski, Utšebnik graždanskago prava, I anne, lk. 139.

¹¹ Pobedonostsev, Kurs graždanskago prava, III köide, lk. 42.

¹² Rasterjajev, Nedeistvitelnost juriditšeskih sdelok, lk. 24.

¹³ Gordon, Posledstvija nedeistvitelnosti dogovorov, i. Sudebnõi Vestnik, 1869, nr. 149.

¹⁴ Senati otsused 1876. a. nr. 342, 1873. a. nr. 717, 1878. a. nr. 235, 1891. a. nr. 82, jt.

dustega¹⁵. Edasi, art. 1029 kohaselt analoogiat kasutades, on *ex-Vene* tsiviilseadustiku eelnõus avaldatud norm, mille järgi on kehtetud kõik seaduse, heade kommete või ühiskondliku korra vastased toimingud. Kui aga mitte toimingu terve sisu, vaid ainult tema üksikud osad on seaduse, heade kommete või ühiskondliku korra vastased, siis toiming säilitab oma jõu muudes osades, tingimusega, et need osad, vastavalt toimingu sisule, ei seisaks lahutamatus seoses kehtetute osadega¹⁶.

Seega *ex-Vene* tsiviilseadustiku eelnõu, arvestades kohtupraktises esinenud testamentide ja muude toimingute osalist kehtetust, püstitab oletuse toimingu osalisest kehtetusest, kui seesuguses toimingus leiduvad ainult mõned kehtetud korraldused.

Kokkuvõttes ka kehtivate seadusandluste alusel loetakse seaduse, kõlbluse või ühiskondliku korra vastased toimingud üldreeglina kehtetuks¹⁷.

Samale seisukohale antud küsimuses on asunud üldiselt ka meil kehtiv õigus¹⁸. Nii näiteks osalised vead ja mitteseaduspärased korraldused testamendis ei hävita kunagi tema jõudu ja kehtivust ei täies ulatuses ega ka teistes kehtivates osades¹⁹. Seesugusel juhtumil kõik see, mis on testamendis mitteõige või seadusvastane, loetakse kõrvaldatuks ja kokkukõlastatakse seadustega, kõigis muudes korraldustes ja osades testament säilitab täie jõu ning kehtivuse²⁰.

Juhul, kui lepingu täitmine pole võimatu mitte üldse, vaid ainult lubaja seisukohast või jälle võimatus on tingitud tema enda tegudest, siis see isik on kohustatud maksma kahjutasu sellele, kellele ta andis lubaduse. Kui see lubadus puudutas üht või teist eset ja pole võimalik täita ainult ühte neist, siis kohustus loetakse tingimatuks, olles suunatud ainult ühele võimalikule esemele²¹. Lõpuks, kui ainult ühte osa

¹⁵ Redaktsionnaja kommissija po sostavleniju projekta graždanskogo uloženiija, kniga 4: nasledstvennoje pravo, tom II, 1910. a. trükk prof. I. Tjutrjumovi väljaandes, lk. 59.

¹⁶ *Ex-Vene* tsiviilseadustiku eelnõu art. 94—95.

¹⁷ Vt. Graždanskoje uloženiije, prof. I. Tjutrjumovi väljaandes, I, lk. 100.

¹⁸ BES § 2373, 2787, 2788, 3179.

¹⁹ BES § 2787, 2788.

²⁰ BES § 2788.

²¹ BES § 3142.

tingimusest on võimalik täita, siis tuleb seda osa ka täita, kui aga seesugune osa täitmine on võimatu, siis loetakse kogu tingimuse täitmine võimatuks ja seega nagu üldse olematuks²².

Ex-Vene Senat oma otsustes on sageli tunnistanud, et lepingu ühe osa või tingimuse mitteseaduspärasus ei tarvitse kaasa tuua lepingu kogu ulatuses kehtetuks tunnistamist. Ainult siis, kui kohus kindlaks teeb, et mitteseaduspärane tingimus, olles lahutamatus seoses kogu lepinguga, hävitab lepingu teiste osade kohusliku jõu, tuleb — vastavalt seaduse sätetele — toiming lugeda kehtetuks kogu ulatuses²³.

Seega on võimalikud juhtumid, kus õigustoiming on kehtetu mitte kogu ulatuses, vaid ainult mõnes üksikus osas. Seesugustel juhtumitel tuleb vahet teha, kas saab seda osa eraldada toimingu koostisest, rikkumata toimingu olemust tervikus, või mitte. Esimesel juhtumil võib kehtetuks tunnistatud saada ainult see nimetatud osa, kuna teisel juhtumil osaline kehtimatus toob endaga kaasa ka kogu toimingu kehtimatuse, s. t. kui toiming osutub kehtimatuks vaid osaliselt, siis ta säilitab täie jõu muudes osades, tingimusega, et need viimased osad, vastavalt toimingu sisule, ei sõltu teistest osadest, mis on tunnistatud kehtetuks.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas Aj. läbikäigumaksu seaduse (RT 1935, 25) elluviimiseks ja teostamiseks antud määruse (RT 1935, 30) § 3 on vastuolus Aj. läbikäigumaksu seadusega?

Vastus: eitav.

Tähendatud määruse § 3 ütleb, et aruandvate ettevõtete maksustamisaluseks loetakse nende päralt olevate üksikute käitiste maksustamisele kuuluvate läbikäikude kogusumma, et tööstuskäitise läbikäik oma toodete müügist enda müügikäitise kaudu arvutatakse nende toodete hinna alusel jällemüüjatele ja et ettevõtete üksikute käitiste läbikäikude kindlakstegemine maksu määramiseks muude

²² BES § 2373.

²³ Senati otsused 1872. a. nr. 13, 1873. a. nr. 717, 1876. a. nr. 342, jt.

andmete puudusel või nende ebausaldatavusel toimetatakse hindamise teel. Elluviimise määruses tarvitatakse sõna „käitis“, kuna seda sõna Aj. läbikäigumaksu seaduses ei esine. Seal räägitakse aruandvast ja mitteamuandvast ettevõttest. Kuid määruses tarvitatud „üksikute käitiste“ asemel oleks võidud tarvitada ka „üksikute tegevusalade“. Aj. läbikäigumaksu seaduse § 2 ütleb, et eraldi läbikäigumaksu alla kuuluvaks ettevõtteks loetakse niisugune, mis seaduse järgi eraldi ärimaksu alla kuulub ja et kui ettevõtte mõnel oma tegevusalal on ärimaksust vabastatud, siis kuulub ta maksu alla ainult nende tegevusalade läbikäigult, mille järgi ta kuulub ärimaksu alla. Selle paragraafi sisust tuleb järeldada, et läbikäigumaksu alla kuulub ettevõtte iga üksik tegevusala, mis kuulub eraldi ärimaksu alla. Seda arvesse võttes ei leidu mingisugust vastuolu mainitud määruse § 3 ja Aj. läbikäigumaksu seaduse vahel.

(RkhA toim. nr. 160 II — 1938.)

Kas II ja III järgu kaubandusettevõtted käivad aj. läbikäigumaksu alla?

Vastus: jaatav.

Äriettevõttele võetava ajutise läbikäigumaksu seaduse (RT 1935, 25 § 2 järgi loetakse eraldi läbikäigumaksu alla kuuluvaks ettevõtteks niisugune, mis seaduse järgi eraldi ärimaksu alla kuulub. Kõik II ja III järgu kaubandusettevõtted omavad II ja III järgu kaub. äritunnistust, järelikult kuuluvad eraldi ärimaksu alla. Ka ülalmainitud seaduse § 1 p. 3 näeb ette, et läbikäigumaksu võetakse ka teiselt kaubandus- ja tööstusettevõttele, mis § 1 p. 1 ja 2 nimetatud, kui nad kuuluvad ärimaksu alla aruandvate ettevõtete jaoks seatud alustel.

(RkhA toim. nr. 166 II — 1938.)

Kas omavalitsus oma ringkonnas on kohustatud teise omavalitsuse maksude sissenõudmise nõudmist täitma?

Vastus: jaatav.

Administratiiv-sissenõudmise seaduse § 1, 2, 3 ja 4 eeskirjadest nähtub: 1) et administratiiv-sissenõudmisi käesoleva seaduse järgi toimetab politsei, kui seaduses ettenähtud korras selleks ei ole määratud eralist asutist või ametnikku (§ 2); 2) et riiklikud asutised toimetavad sissenõudmist selleks määratud ametnikkude kaudu, samuti ka riiklikud pangad, kusjuures Vabariigi Valitsuse määrusega võidakse nende asutiste peale pandud sissenõudmiste toimetamist panna politseile või selleks eriti loodud asutisele (§ 3) ja majandusministri poolt kokkuleppel siseministriga antud määrusega võidakse panna omavalitsustele üksikute või kõigi nende riigimaksude sisse-

nõudmine, millest omavalitsused saavad osa, või mis on seoses omavalitsuse maksudega.

Kohtuasutised toimetavad sissenõudmist politsei kaudu (RT 1936, 29, 189). Sama seaduse § 4 näeb ette omavalitsuse maksude sissenõudmist ja selles paragraafis on ette nähtud, et omavalitsused toimetavad oma ringkonnas oma ametnikkude kaudu omavalitsuse maksude sissenõudmist, kuid siseministri määrusega võidakse valdades teatavat liiki omavalitsusmaksude sissenõudmine panna politseile. Vähemusrahvuste kulturomavalitsused ja kojad toimetavad oma maksude sissenõudmist oma ametnikkude kaudu, kuid siseministri erikorraldusel võidakse tähendatud maksude sissenõudmine panna politseile või omavalitsusele — viimastele siis, kui tähendatud maksud on seoses omavalitsuse maksudega. Muude asutiste ja organisatsioonide maksud, mis eriseaduste järgi kuuluvad sissenõudmisele administratiivkorras, nõutakse sisse politsei kaudu.

Nende kahe paragraafi — 3 ja 4 — eeskirjadega on loendatud, missuguseid makse on omavalitsused kohustatud sisse nõudma, ja nagu neist eeskirjadest nähtub, on kõik omavalitsuse maksud oma ringkonnas kohustatud sisse nõudma vastavad omavalitsused. Seega ka teiste omavalitsuste omavalitsusemaksud isikuilt, kes elavad vastava omavalitsuse ringkonnas. See selgub veel sellest, et Adm. sissenõudmise seadus ei näe ette erieeskirju omavalitsusemaksude sissenõudmiseks neil juhtudel, kui maksukohuslane elab väljaspool selle omavalitsuse ringkonda, kelle poolt maks määratud, mis eeskirjad oleksid aga vajalised juhtumil, kui selle seaduse § 3 ja 4 eeskirju tuleks tõlgendada nii, et iga omavalitsus nõuab ainult enda määratud makse sisse. Teise omavalitsuse nõudmist omavalitsusemaksude sissenõudmise kohta võib täitmata tagasi saata ainult juhtudel, mis ette nähtud Adm. sissenõudmise seaduse § 9 ja 11, mitte aga teistel juhtudel.

(RkHA toim. nr. 193 I — 1938.)

Kas Pärandi- ja kingimaksu seaduse maksmapanemise seaduse § 2 alusel kuuluvad maksustamisele kõik pärandid, mis avatud enne 1. jaanuari 1936. a. ja on seni maksustamata?

Vastus: kõik, välja arvatud need, millede suhtes end. Pärandusmaksu sead. järgi aegumise tagajärjel tähtaeg on möödunud.

Ekslik on arvamus, et Pärandi- ja kingimaksu seaduse maksmapanemise seaduse § 2 alusel, vaatamata sellele, et maksustamiseks end. Pärandusmaksu sead. järgi aegumise tagajärjel on tähtaeg möödunud, kuuluvad maksustamisele kõik pärandid, mis avatud enne 1. jaanuari 1936, s. o. enne Pärandi- ja kingimaksu seaduse kehtima hakkamist, kui need pärandid on veel maksustamata, sest neid pärandeid; mille maksustamine aegunud end. Pärandusmaksu seaduse

alusel enne Pärandi- ja kingimaksu seaduse kehtima hakkamist, ei saa enam maksustada selle uue seaduse alusel. Säärast eeskirja Pärandi- ja kingimaksuseaduses üles seatud ei ole, vaid selle seaduse alusel võib maksustada neid pärandeid, millede maksustamiseks aeg ei ole möödunud.

(RkhA toim. nr. 209 II — 1938.)

Kas Kv.pensioni seaduse (RT 1936, 97) § 162 seab § 161 ettenähtud isikute pensionide suurendamise tingimuseks, et nad oleksid õigustatud pensioni saama ka selle seaduse järgi?

Vastus: jaatav.

Martin Terrase kaebuse asjas (RkhA toim. nr. 184 — 1938) oli küll Riigikohus seletanud, et Kv. pensioni seaduse (RT 1936, 97) § 162 ei sea § 161 ettenähtud isikute pensionide suurendamise tingimuseks, et nad oleksid õigustatud pensioni saama ka selle seaduse järgi, vaid et tingimuseks on üksnes asjaolu, et nad on saanud pensioni sama seaduse § 148 loendatud seaduste alusel, kuna § 162 sõnastusest enesest selgub, et need isikud võivad olla õigustatud pensioni saama selle seaduse järgi, aga võivad seda ka mitte olla. Kuid nüüd on Riigi Teatajas 1938, 39 avaldatud Sõjaväelaste pensioni seaduse muutmise seadusega, millega on muudetud muuseas ka § 161 ja 162, olukord muudetud, sest kui nende paragraafide eelmisest sõnastusest võis järeldada, et pensionisaaja on õigustatud paluma temale endise seaduse alusel määratud pensioni suurendamist ka siis, kui ta ei ole pensioniõiguslik uue seaduse alusel, siis nüüd nende paragraafide uus redaktsioon ütleb selgelt, et pensioni suurendamist (§ 161) on õigus saada ainult neil Vabadusristi kavaleridel ja Vabadussõjast osavõtnuil, kes vastavad käesolevas seaduses pensioni määramiseks ettenähtud nõuetele.

(RkhA toim. nr. 292 II — 1938.)

M. T.

Tsiviilosakond.

Hüpoteegi kehtivus heausuliste kolmandate isikute suhtes.

BES § 1335, 1337 ja 1339 põhjal pandiõigus moodustab aktsesoorse õiguse, eeldades nimelt, et on olemas mingisugune peakohustus, mida pant kindlustab. Pandiõiguse eeskirjade alla kuulub üldiselt ka kinnispandiõigus (hüpoteek, BES § 1357 märkus), kuid selline õigus, olles asjaline õigus kinnisasjale, ei teki muidu, kui ainult sissekandmisega kinnistusraamatusse (BES § 1393, 1569, 3004). Järelikult hüpoteegi kehtivus ja tema kohta väljaantud pantkirja (obligatsiooni) liiklemine tsiviilses käibes on heausuliste kol-

mandate isikute suhtes rajatud kinnistusraamatu sissekannetele, kusjuures kinnistusraamat on avalik ja temale on omane usaldatavus (*fides publica*). Seda põhimõtet rõhutab üldiselt BES § 812, mille sisust järgneb, et heausuliste kolmandate isikute suhtes tuleb lugeda kinnisasja omanikuks isik, kes omanikuna on märgitud kinnistusraamatus; sama põhimõtet rõhutab hüpoteegi suhtes BES § 1598, mis ütleb, et hüpoteegi aluse, s. t. selle peakohustuse kustumine, millele hüpoteek oli kindlustuseks, ei lõpeta kolmandate isikute suhtes veel hüpoteeki, vaid hüpoteek lõpeb nende suhtes alles siis, kui see on kustutatud kinnistusraamatust. Järelikult selle momendini, kuni hüpoteek pole kinnistusraamatust kustutatud, võivad heausulised kolmandad isikud, kes on toetunud kinnistusraamatusse tehtud sissekandele hüpoteegi kinnisasjale seadmise kohta, omandada loovutuse teel hüpoteegi ja nad on selles omandamises kaitstud seadusega. Kuigi omanik oma kinnisasja koormas mingisugusel eesmärgil fiktiivse hüpoteegiga ja selleks vastava sissekande laskis teha kinnistusraamatusse ja obligatsiooni välja andis, siis selline toiming puudutab kinnisasja omaniku ja obligatsiooni esimese valdaja vahekorda, mis võiks põhjustada hüpoteegi tühistamist ja vastava sissekande mahakustutamist nende isikute vahel (BES § 3016), kuid selline vahekord, mis pole nähtav kinnistusraamatu sissekandest, ei või võtta õigusi kolmandailt isikult, kes selle obligatsiooni on heas usus omandanud loovutuspealdise põhjal, toetudes kinnistusraamatu sissekandele, ja kes selle obligatsiooni vastu loovutajale on vastavat vastutasu sooritanud. Nende isikute õigusi kaitseb kinnistusraamatust nähtav sissekanne (BES § 812, 1598).

(RkhT toim. nr. 8 — K, 1938.)

Millal võib alimentidehagi pärast pärandaja surma pärijate poolt jätkata?

Õigus elatusraha saada on iseenesest puhtisiklik õigus, sest ta on seotud kreditori isikuga. BES § 3468 järgi ei ole niisugused õigused üleantavad ja et pärandi mõiste alla ainult üleantavad õigused käivad (BES § 1691), siis ei kuulu õigus alimente saada pärimisõiguste ja seega pärandi objekti hulka. Isegi kui alimentide saamiseks õigustatud isik oma need õigused kellelegi pärandab, ei ole sellel asjaolul tähtsust, sest ei või pärandada õigusi, mis ei ole üleantavad. Iseasi on aga võlgu jäänud elatusrahaga. Ei ole seaduslikku alust näiteks takistamiseks, et alimendi saaja oma eluajal kohtus hägetud õigust kostjalt sisse nõuda tasumata jäänud elatusraha kui harilikku võlakohustust ei oleks võinud kellelegi loovutada. Sellega on õigus tasumata jäänud elatusraha peale, mis pärandaja poolt kohtule hagina esitatud, üleantav ja järelikult ka päritav (BES § 1691 ja 3468), ja pärandustomp võib seda hagi jätkata.

(RkhT toim. nr. 468 — R, 1937.)

Juhul, kui on tõestatud, et vallaslaps sündis hiljem kui 10 kuud pärast suguühet (BES § 165), kas võib kohus asjatundjate arvamuse põhjal siiski tunnistada lapse eostatuks sellest suguühtest?

BES § 165 järgi loetakse väljaspool abielu sündinud lapse isaks meesisik, kes ennast selleks vabatahtlikalt on tunnistanud või kelle kohta tema enese õigeksvõtmise või muude tõenduste põhjal kohus on kindlaks teinud, et ta on lapse emaga suguliselt kokku elanud mitte varem kui 10 kuud ja mitte hiljem kui 182 päeva enne lapse sündimist.

Nagu käesolevast asjast nähtub, on nõudja laps sündinud 7. septembril 1934. a. ja kostja pole ennast tema isaks tunnistanud. Nõudja on asja arutamisel ringkonnakohtus ise õigeks võtnud, et viimane suguline kokkuelamine kostjaga oli temal 5. novembril 1933. a., seega — ka kalendri järgi kuupäevast kuupäeva arvestades, nagu meie kohtupraktises seda harilikult tehakse — ikkagi kaks päeva varem kui 10 kuud enne lapse sündimist. Niisugustel asjaoludel puudusid BES § 165 järgi nõutavad alused kostja isaduse eeldamiseks ja neid asendama asjatundja arvamusega ei olnud ringkonnakohtus õigustatud, sest kehtivat seadust võib muuta üksnes seaduseandja, mitte aga kohus. Asudes vastupidisele seisukohale ja kinnitades jaoskonnakohtuniku otsuse, millega kostja on nõudja lapse isaks tunnistatud, on ringkonnakohtus oluliselt rikkunud TKS § 9 ja BES § 165, mispärast tema kaevatud otsus ei või jõusse jääda.

(RkhT toim. nr. 649 — R, 1937.)

Millal võib kinnistusjaoskonna ülem jätta obligatsiooni kinnisvarale kinnistamata?

Tallinna Ringkonnakohtus jättis tagajärjeta Emilie Vehlmanni kaebuse Tallinna Kinnistusjaoskonna ülema otsusele, millega jäeti kinnistamata Emilie Vehlmanni poolt tehtav obligatsioon 1000 kr. suuruses Oskar Kippi kasuks Emilie Vehlmanni kinnisvarale Tallinna linnas. Ringkonnakohtus asus seisukohale, et kinnistusjaoskonna ülem oli selleks õigustatud, sest kinnisvara olnud omandatud Emilie Vehlmanni poolt mitte hoonestamiseks ja obligatsiooni järgi panditakse kinnisvara ühes päraldistega, mille all, ühenduses varemini ilmnenu asjaoludega, olla kinnistusjaoskonnal õigus arvata krundile püstitatud hooneid ning seepärast olnud kinnistusjaoskonnal õigus nõuda, et esitataks tõendus, et hoonete ehitamiseks krundile oli linnavalitsuse luba, või et krundil üldse hooneid ei ole. See ringkonnakohtu seisukoht ei ole kokkukõlas õiguste kinnistamist käsitlevate seadusnormidega. Not.-sead. § 351 põhjal kinnistusjaoskonna ülem arutab kinnistamise nõudeid ja palveid neis enestes ja juurdelisatavates aktides ja dokumentides sisalduvate andmete põhjal, ilma et kinnistusjaoskonna ülem koguks ise mingisuguseid

tõendusi. Sellepärast puudus kinnistusjaoskonna ülemal õigus arvestada ka tema varasemates toimetustes olevaid andmeid. Not.-sead. § 352 tähendab täpselt ära need juhtnöörid, millistest kinnistusjaoskonna ülem peab kinni pidama õiguste kinnistamisel esitatud aktide põhjal. Nimelt peab ta valvama selle järgi, et 1) esitatud kinnistamise nõue või palve vastaks Not.-sead. § 336, 337, 339—344 nõuetele; 2) et kinnistamist ei takista varemini kinnistatud õigused; 3) et kinnistada palutud õigus kuulub kinnistatavate hulka ja 4) et aktid ja dokumendid, millel põhineb kinnistada palutud õigus, ei sisalda midagi silmanähtavalt seadusvastast. Not.-sead. § 352 p. 4 täpse mõiste järgi kinnistusjaoskonna ülem võib keelduda õiguse kinnistamisest ainult siis, kui akt, millel kinnistada palutud õigus põhineb, on silmanähtavalt seadusvastane, kui seda seadusvastasust saab tähistada otsese viitega vastava seaduse normile. Kinnistusjaoskonna ülemale ei ole aga antud õigust jätta akti kinnistamata ainult sel põhjusel, et akt võiks osutuda seadusvastaseks teatavate tingimuste olemasolul, millede olemasolu aktist ei nähtu, kuid võiks ehk kindlaks tehtud saada alles pärast sellekohaste tõenduste esitamist. Et antud juhul kinnistamiseks esitatud obligatsioon, millega panditakse Emilie Vehlmanni kinnisvara ühes päraldistega, sisaldaks midagi silmanähtavalt seadusvastast, seda kinnistusjaoskonna ülem oma otsuses pole tõsitanud. Et obligatsioon võib osutuda seadusvastaseks, ringkonnakohtu arvates, kui „päraldiste“ all mõista hooneid, mida kinnistusjaoskonna andmeil kinnisvaral ei ole olemaski, siis kinnistamiseks esitatud aktist ei nähtu, et hooned tegelikult kinnisvaral oleksid, ja kaebaja õige väite järgi kinnisvara päraldiste all ei mõisteta ainult hooneid, vaid ka maa-alal kasvavaid puid, maa-ala piiret, kanalisatsiooni jne. Juurelda, kas „päraldiste“ all ei ole mõistetud hooneid, ja kui on mõistetud hooneid, siis kas nende püstitamiseks oli linnavalitsuse luba — sellist õigust kinnistusjaoskonna ülemale seadusega antud ei ole.

(Rkht toim. nr. 733 — R, 1937.)

T. G.

Kriminaalosakond.

Kas alaealise, mittesüüdiva isiku kihutamine valetunnistuse andmisele on karistatav KrS § 51 ja 141 järgi?

Vastus: eitav.

KrS § 51 ettenähtud kihutaja või kaasaaitaja olemasolu tunnustamine mõningas süüteos on tingitud asjaolust, et samas süüteos oleks antud ka selle tegija (§ 51 l. 1 p. 1), sest kihutamine kaasaaitamisele eeldab kokkulepet nende ja tegija vahel. Tegija aga võib ainu-

üks süüdlane ja isegi vaid tahtlikult süüteo toimepanija olla, sest kriminaalõiguslikult ja KrS süsteemi kohaselt kokkulepe eeldab omakorda tahtluse olemasolu. Tahtlikult ei või aga KrS järgi toimida isik, kes mittesüüdivaks osutub. Järelikult ei või ka kedagi kihutamises süüdi tunnistada asjas, kus süüteo toimepanijaks on mittesüüdiv isik. On õige, et KrS järgi on süüteo olemasolu objektiivse iseloomuga ja seega sõltumatu selle toimepanija isikulistest omadustest. Kuid süüteo mõiste kõrval on KrS-s antud süüdlase mõiste, mille all tuleb mõista isikut, kes süüteo süüliselt toime paneb. § 51 aga käsitleb vaid süüdlasi, süüteo olemasolu aga iseenesest ei ole küllaldane selle normi rakendamiseks. Kokkuvõttes tuleb tähendada, et süüteo toimepanekul, kus selle tegijaks osutub mittesüüdiv (või ka vaid mittetahtlikult toiminud) isik, ei või olla ka kihutajate kaasaaitajat. Küll võib aga säärast süütegu toime panna vahendlikult, kusjuures isik, kes süüdlase — tegija — olemasolul oleks kihutajana või kaasaaitajana esinenud, nüüd vahendliku tegijana esineb.

Täiendavalt tuleb tähendada, et vahendliku tegijana mõnes süüteo toimida võib isik, kes kriminaalõiguslikult ka vahenditult seda süütegu (tegijana) toime panna võis.

(RkhK otsus nr. 124 — 1938.)

Kas liitotsusega saavutatud üldkaristuse aeg tuleb KrS § 554 l. 2 kohaldamisel arvesse võtta?

Vastus: eitav.

KrS § 554 l. 2 ettenähtud karistuse alla langeb süüdlane, kui ta mõne selle paragraafi 1. lõikes nimetatud süüteo, s. o. varguse, röövimise, väljapressimise või kelmuse eest karistusena ära kandis vangimaja üle ühe aasta ja uuesti kordasaadetud varguse eest enne 5 aasta möödumist kohtu poolt tunnistatakse vangimajakaristuse vääriliseks, samuti üle ühe aasta. On aga kohtualusele kahe kohtuotsusega määratud karistused, näiteks 7 ja 8 kuud vangistust, liidetud ja liitulemusena temale määratud karistust kanda 1 aasta ja 3 kuud, siis ei ole sellel tähtsust KrS § 554 l. 2 kohaldamisel, sest KrS § 554 l. 2 kohaldamiseks on nõutav mõne süüteo, s. o. üksiku 1. lõikes nimetatud süüteo eest karistuse ärakandmist üle 1 aasta vangimajas. Liitotsusega määratud üldkaristuse aeg on saadud aga mitme süüteo eest määratud üksikute karistuste kokkuarvamise teel seaduses ettenähtud reeglite järgi. Sellepärast liitotsusega saavutatud üldkaristuse aeg ei või KrS § 554 l. 2 kohaldamisel arvesse tulla.

(RkhK otsus nr. 77 — 1938.)

P. K.

Vastutav toimetaja: R. Räägo. Väljaandja: Tartu Õigusteadlaste Selts.

K. Mattieseni trükikoda o./ü., Tartu, 1939.

Juhul, kui on tõestatud, et vallaslaps sündis hiljem kui 10 kuud pärast suguühet (BES § 165), kas võib kohus asjatundjate arvamuse põhjal siiski tunnistada lapse eostatuks sellest suguühetest?	478
Millal võib kinnistusjaoskonna ülem jätta obligatsiooni kinnisvarale kinnistamata?	478

Kriminaalosakond:

Kas alaealise, mittesüüdiva isiku kihutamine valetunnistuse andmisele on karistatav KrS § 51 ja 141 järgi?	479
Kas liitotsusega saavutatud üldkaristuse aeg tuleb KrS § 554 l. 2 kohaldamisel arvesse võtta?	480

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Käsikirjad olgu selgesti loetavad; eriti soovitav on masinakiri. — Korrektuuri-des on lubatud ainult trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmise. — Toimetuse jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale. Äratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud töögete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetusele, Tartu, Lai tän. 34.

1938. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

üheteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, H. Kadari, J. Kleesment, A.-T. Kliimann, E. Maddisoo, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots
A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1936. ja 1937. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöölisteks on Tartu ülikooli õigus-teaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.

Tellimishind: 8 krooni aastas, üksiknumber 55 s.

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920.—1937. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 103.50. Üksikaastakälke ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925.—1928. a. à kr. 4.50; 1929.—1935. a. à kr. 7, 1936.—1937. a. — à kr. 8.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas iga kolmap. ja reede, kell 12—13.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Ilmus 3. märtsil 1939.

Hind 85 senti